

HYVÄÄ OLOA VANHAINKOTIIN ARJEN PIENILLÄ KULTTUURITEOILLA



Päivimaria Seppänen

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Kulttuuripolitiikka

Jyväskylän yliopisto

Tammikuu 2006

TIIVISTELMÄ

HYVÄÄ OLOA VANHAINKOTIIN ARJEN PIENILLÄ KULTTUURITEOILLA

Sosiologian pro gradu-tutkielma

Päivimaria Seppänen

Ohjaaja Anita Kangas

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Kulttuuripolitiikan koulutusohjelma

Jyväskylän yliopisto

Tammikuu 2006

74 s.

Pro gradu- tutkielmani käsittelee taiteen ja kulttuurin merkitystä vanhainkodissa asuvien vanhusten arjessa. Tutkimuksen kenttäjakso on tehty Pankarannan vanhainkodissa Mikkelissä. Tutkimuksen taustalla on Hanna-Liisa Liikasen vuonna 2003 julkaistu väitöskirja ”Taide kohtaa elämän. Arts in Hospital- hanke ja kulttuuritoiminta itäsuomalaisten hoitoyksiköiden arjessa ja juhlassa.”

Tutkimusmenetelmänä olen käyttänyt etnografista tutkimusmenetelmää. Olen haastatellut vanhainkodin asukkaita ja hoitajia ja havainnoinut sekä vanhainkotia ympäristönä että hoitajien ja vanhusten välistä vuorovaikutusta. Haastatteluissa minulla oli kolme teemaa: vanhusten viihtyvyys vanhainkodissa, taiteen ja kulttuurin merkitys vanhainkodissa asuvalle vanhukselle sekä vanhusten hyvä olo ja siihen vaikuttavat tekijät.

Vanhusten kertomuksista nousi esiin elämänmittaisen taiteen ja kulttuurin monipuolinen harrastaminen. Käsitteet sekä erilainen pienissä yhteisöissä tapahtuva kulttuurin harrastaminen ovat olleet monelle vanhukselle elämäntapa, jota ei erityisesti osata korostaa. Taiteen ja kulttuurin elävöittävä vaikutus on kantautunut mukana vanhainkotiin ja vanhukset kaipaavat toimintaa. Kaikkein mieluisimpia ovat ne harrastukset ja aktiviteetit joihin vanhukset ovat nuoruudessaan osallistuneet.

AVAINSANAT: Taide, kulttuuri, vanhainkoti, hyvä olo

SISÄLLYS

1. JOHDANTO.....	5
1.1 Tutkimuksen taustaa.....	5
1.2 Tutkimusaineisto.....	6
1.3 Tutkimusmenetelmä.....	7
1.4 Minä tutkijana, etnografina terveydenhuollon kentällä.....	7
1.4.1 Tutkijan suhde hoitajiin.....	9
1.4.2 Tutkijan suhde vanhuksiin.....	10
1.5 Tutkimuskysymys.....	11
2. VANHAINKOTI TILANA.....	12
2.1 Vanhusten silmin.....	15
2.2 Rutiinit luovat turvallisuutta.....	17
3. VANHAINKOTI KOTINA.....	20
3.1 Koti.....	20
3.2 Aukkaaksi vanhainkotiin.....	21
3.3 Toiveena kohtaaminen ja kunnioittaminen.....	26
3.4 Toimintakyvyn merkitys vanhainkotiin sopeutumisessa.....	30
4. TAITEEN JA KULTTUURIN MERKITYS HOITOLAITOKSEN ARJESSA.....	31
4.1 Arts in Hospital – hanke.....	32
4.2 Taiteen merkitys terveydelle.....	33
4.3 Viriketoiminta hoitolaitosten arjen puristuksessa.....	35
4.4 Viriketoiminnan merkitys vanhusten kertomana.....	38
4.4.1 Käsiyöläisyys.....	38
4.4.2 Elämänmittaiset kulttuuriharrastukset.....	41
5. KULTTUURIA VANHAINKODISSA.....	42
5.1 Estradilla Annikki Tähti.....	46
6. PIENET ASIAT TUOTTAVAT HYVÄÄ OLOA.....	49
6.1 Elämänlaatu.....	49
6.2 Hyvinvointi ja estetiikka.....	51
6.3 Hyvää oloa ystävien kanssa.....	53
6.4 Hyvää oloa kulttuurista, luonnosta ja uskonnosta.....	56
7. JOHTOPÄÄTÖKSET.....	60

7.1 Yhteisöllisyyden merkitys ja sosiokulttuurinen toiminta.....	60
7.2 Kulttuuripolitiikka terveyden edistäjänä.....	62
7.3 Kulttuuritoiminnan merkitys vanhainkodissa	63

LÄHTEET

Liite 1 Teemahaastattelun runko, hoitajat

Liite 2 Teemahaastattelun runko, vanhukset

1 JOHDANTO

1.1 TUTKIMUKSEN TAUSTAA

Tähän tutkimukseen minua on motivoinut Hanna-Liisa Liikasen vuonna 2003 ilmestynyt väitöskirja, Taide kohtaa elämän. Arts in Hospital-liike ja kulttuuritoiminta itäsuomalaisten hoitoyksiköiden arjessa ja juhlassa. Olen itse työskennellyt perushoitajana useita vuosia vanhustenhuollossa niin laitoksissa kuin avohuollossakin ja nähnyt kuinka tärkeitä erilaiset viriketuokiot, taide ja kulttuuriesitykset vanhuksille ovat. Olen nähnyt myös sen, miten vanhainkodissa asuvia vanhuksia passivoi virikkeiden puuttuminen.

Tässä tutkimuksessa puhuessani vanhuksista, puhun vanhainkodin asukkaista, en seniorikansalaisista yleensä. Vanhainkodissa asuvien ihmisten elinolosuhteen poikkeavat huomattavasti siitä, mitä ne ovat kotona asuvien seniorikansalaisten kohdalla.

Valitsin Pankarannan vanhainkodin, koska minua kiinnosti se, mitä Liikasen hankkeen aikana olleesta runsaasta kulttuuritarjonnasta oli jäänyt pysyväksi toiminnaksi. Työskenneltyäni useita vuosia vanhusten parissa tiedän myös sen, että taide ja kulttuuri on usein koettu lisätoimintoina. Tämän vahvisti myös osastonhoitaja:

*No ehkä se alkuunsa (Liikasen hankkeen alkaessa haast. huom.)
herätti sitä, että toi vaan näpertelee tuolla, mutta nyt se on
vähennemässä, onneksi, ja se on osa sitä vanhuksille annettavaa
perustyötä, se kuuluu siihen.*

Lisäksi minua kiinnosti taiteen ja kulttuurin vaikutus terveyteen ja hyvinvointiin.

Liikasen tutkimuksen aikana vanhainkodissa järjestettiin omaa ohjelmaa kuten lukutuokioita, erilaisia pelejä, yhteislaulua sekä voimistelua. Sieltä käytiin kesäteatterissa ja markkinoilla sekä oopperassa läheisessä konserttitalo Mikaelissa. Lisäksi käytiin läheisen päiväkeskuksen järjestämässä tapahtumissa. Vanhainkodilla kävi vierailevia taiteilijoita, jotka olivat pääosin harrastajataiteilijoita, päiväkotilapset vierailivat, oli taidemyyntinäyttelyjä, useat kuorot vierailivat ja eri vuodenaikoina järjestettiin juhlia. Tuolle ajalle merkittävää oli se, että yhteistyö kaupungin

kulttuuritoimen kanssa käynnistyi, minkä seurauksena Mikkelin kaupunginorkesteri vieraili vanhainkodissa. Lisäksi kaupungin kulttuuritoimenjohtaja lupasi Liikasen hankkeen aikana edullisia lippuja niihin kaupunginorkesterin konsertteihin, jotka olivat kaupungin päätettävissä eivätkä olleet loppuunmyytyjä. (Liikanen 2003, 105-109.)

Henkilökunnan haastatteluista käy ilmi, että viriketoiminta on hiipunut Liikasen hankkeen ajasta. Seurakunnan järjestämä hartaushetki toistuu viikoittain, pieniä viriketuokioita, kirjojen ja lehtien lukemista, pelejä ja yhteislaulua järjestetään edelleen päivittäin henkilökunnan resurssien mukaan. Lisäksi hoitajat pyrkivät panostamaan vanhusten tarpeiden yksilölliseen huomioimiseen keskustelutuokioin esimerkiksi jonkin taulun äärellä. Vanhusten ulkoiluttamiseen on panostettu ja siitä on Liikasen hankkeen ansiosta tullut osa perushoitoa. Vanhainkodilla oli tutkimusjakson aikana siviilipalvelusmies, jonka tehtäviin kuului mm. huolehtia viriketoiminnan järjestämisestä sekä vanhusten ulkoiluttamisesta. Tutkimusjakson aikana vanhainkodilla odotettiin kesäkuun alussa aloittavaa viriketoiminnan ohjaajaa, jonka odotettiin lisäävän vanhuksille suunnattua monipuolisempaa toimintaa.

Tällä hetkellä Pankarannan vanhainkoti kuuluu Mikkelin ammattikorkeakoulun hallinnoiman loppuvuodesta 2004 käynnistyneen HAKKU-hankkeen piiriin (Hyvinvointia ja kuntoa kulttuurista). Hankkeen puitteissa vanhainkodissa järjestetään taide- ja kulttuuritapahtumia, mutta hankkeen pääpaino on henkilökunnan koulutuksessa. Liikasen hankkeen jälkeen - ennen HAKKU-hankkeen alkamista - vanhainkodissa ei ole ollut ulkopuolisia lisäresursseja taide- ja kulttuuritoimintaan. Oman tutkimusjaksoni päättymiseen mennessä vanhainkodilla ei HAKKU-hankkeen puitteissa ollut vielä järjestetty toimintaa.

1.2. TUTKIMUSAINEISTO

Haastattelin tutkimustani varten toukokuussa 2005 neljää hoitajaa, osastonhoitajaa ja viittätoista vanhusta. Vanhukset olivat iältään 80-99 –vuotiaita ja heistä kuusi asui dementiayksiköissä, kuusi hoivaosastolla. Mukana oli myös ns. intervallipaikalle tullut pariskunta, jonka hoitojakso oli tällä kertaa viikon mittainen. Lisäksi tein yhden ryhmähaastattelun. Ryhmähaastattelun pohjana oli Annikki Tähden esiintyminen vanhainkodilla haastattelujaksoni aikana. Ryhmässä oli kahdeksan vanhusta, joista osaa haastattelin myös henkilökohtaisesti. Haastattelemieni vanhusten

kommunikaatiokyky oli heikentynyt, mistä johtuen jouduin johdattelemaan heitä heidän vastauksissaan. Haastattelutilanne kokonaisuutena oli keskusteleva ja vastaajat tuottivat vastauksia usealla eri tavalla.

Haastattelujaksolta en pitänyt varsinaista päiväkirjaa, vaan tein sen sijaan muistiinpanoja. Havainnoidessani hain ulkoisia merkkejä siitä, mitä vanhainkodissa oli panostettu vanhusten viihtyvyyteen, mitä elementtejä oli nähtävissä ja miten vanhusten hyvinvointiin oltiin kiinnitetty huomiota. Lisäksi minua kiinnosti, miten hoitajat ja vanhuksat kohtaavat ja kuinka vanhuksat tulevat huomioiduiksi arkisessa olemassa olossaan. Pysin myös havainnoimaan vanhusten keskinäistä kommunikaatiota ja sitä, mitä yhteisöllisyyden merkkejä vanhainkodissa oli havaittavissa.

1.3 TUTKIMUSMENETELMÄ

Tutkimusmenetelmä on kvalitatiivinen, olen käyttänyt sovellettua etnografista menetelmää. Etnografisesta tutkimuksesta on kyse silloin, kun puhutaan antropologisesta tutkimusmenetelmästä, kulttuurin tutkimuksesta. Etnografisen tutkimuksen peruslähtökohta on tutkijan aktiivisuus ja tutkittavan kohteen positiivinen asenne tutkimusta kohtaan. Etnografisen tutkimuksen tekijä elää tutkimuskohteena olevassa yhteisössä, luonnollisissa olosuhteissa, määrätyn mittaisen ajan ja pyrkii oppimaan tuon yhteisön kulttuurin sekä ajattelu- ja toimintatavat sisältäpäin. Oppiakseen näkemään maailmaa yhteisössä totutulla tavalla tutkija pääasiassa kuuntelee, kyselee ja katselee sekä elää tutkimansa yhteisön arkipäivää. Etnografisella tutkimuksella on tarkoitus kuvata erilaisia toiminnallisia käytäntöjä ja pyrkiä hahmottamaan yhteisön elämää kokonaisvaltaisesti. Tutkimuskohteena on vain yksi tilanne ja tilanteen analyysissä tarkastellaan sen sisältämiä merkityksiä ja ihmisten toiminnan mieltä tai tavoitteita. Raportissa tulokset esitetään pääasiassa kirjallisina kuvauksina. (Eskola & Suoranta 1998, 104-107.)

1.4 MINÄ TUTKIJANA, ETNOGRAFINA TERVEYDENHUOLLON KENTÄLLÄ

Olen työskennellyt usean vuoden ajan perushoitajana terveydenhuollossa, myös vanhustenhuollossa ja vanhainkodeissa. Työkokemuksen myötä minulla oli ammatillinen näkemys kentästä ja siitä

työstä, jota siellä tehdään. Aluksi mieleeni nousi nostalgisia muistoja ajoista, jolloin olin työskennellyt vanhainkodissa. Mietin, kuinka pystyisin olemaan tutkijan roolissa mahdollisimman objektiivinen, koska kyse oli sinänsä tutusta kentästä, joka oli ollut työkenttänä mieluista. Pidin etuna sitä, etten ollut aikaisemmin tutustunut Pankarannan vanhainkotiin, koska nyt minulla oli mahdollisuus olla neutraali niin henkilökunnan kuin asukkaittenkin suhteen. Anna-Liisa Lappalainen on tutkinut pitkäaikaispotilaitten hoitotyön laatua terveystieteiden tutkimuskeskuksen vuodeosastolla Nilsiässä, hoitolaitoksessa, missä hän oli johtajana. Hänelle tuttuus oli ongelmallinen asia, koska hän koki, etteivät vanhukset uskaltaneet vastata rehellisesti. Lappalainen koki saaneensa sellaisia vastauksia, joita vanhukset kuvittelevat tutkijan haluavan. Täysin ulkopuolisen avun varassa elävä vanhus ei mielellään anna kritiikkiä joka liittyy hänen asuinympäristöönsä. Tilannetta kuvaa hyvin tapaus, jossa hoitaja kävi huoneessa, jossa Lappalainen haastatteli potilasta: hoitaja heitti lähtiessään, varmaankin leikillään, että 'piehhän Martta sitten mejän puolia'. Usein potilaat todellakin asettuivat ikään kuin hoitajien puolesta puolustusasemiin ja kertoivat, kuinka kiire hoitajilla on ja kuinka he tekevät kiireessäkin parhaansa. (Lappalainen 2000.) Haastattelemiini vanhukset vastasivat mielestäni rehellisesti. Osa vanhuksista oli pelkästään tyytyväisiä saamaansa hoitoon. Ne vanhukset, jotka eivät olleet täysin tyytyväisiä, ilmaisivat tyytymättömyytensä.

Etnografinen tutkimusote vaatii tarkkaa havainnointia vanhainkodin arjessa ja minun tuli olla aktiivinen koko ajan. Pyrin vaihtamaan pari sanaa hoitajien kanssa aina kun se oli mahdollista, vaikka he eivät aina olleet siihen mitenkään valmistautuneet - mikä varmasti taas välittyi keskusteluista. Jossain määrin koin, että minua pidettiin tarkkailijana, mikä joissakin tilanteissa saattoi vääristää todellisuutta, ja minulle haluttiin antaa toiminnasta sellainen kuva, jota minun oletettiin haluavan. En kokenut että minua olisi sukupuoleni vuoksi arvotettu, koska kyseessä oli hyvin naisvaltainen työpaikka. Tarja Pösön (1993, 291, 293.) mukaan sukupuolen on todettu olevan tärkeä tekijä etnografisessa tutkimuksessa yleensäkin. Samaa sukupuolta olevan tutkijan on nähty olevan jopa edellytys kentälle pääsyyn ja siellä toimimiseen.

Etnografisen tutkimuksen tekijää varoitetaan ”kotiutumasta” liikaa kentälle. Omalla kohdallani en kokenut tätä ongelmaksi, koska kenttätöjakseni oli vain viiden päivän mittainen ja liikuin joka päivä eri osastoilla. Lisäksi olin ulkopuolella kaikesta osaston päivittäisestä rutiinista kuten hoitajien raporteista, potilasneuvotteluista ja hoitotoimenpiteistä. Olin vierailevan tutkijan roolissa, enkä noudattanut vanhainkodin yleistä työaikaa. Ainoastaan kahvi- ja lounasaikaan saatoin olla samassa pöydässä hoitajien kanssa. (mt., 296-300.)

Minusta oli mielenkiintoista havainnoida vanhainkotielämää ja vertailla sitä siihen työhön, mitä itse olen tehnyt. Leena Eräsaari puhuu kohtaamisista byrokratian näyttämöillä ja tutkijan roolista siellä. (Eräsaari 1994, 27.) Hän mukailee James W. Frenandezin teoriaa, jossa antropologit rakentavat rooliaan kentällä ja tekstissä kolmen kulttuurissamme keskeisen mallin mukaan: sankarin, narrin ja konnan. Tällä näyttämöllä koin olleeni lähinnä sankarin roolissa. Vanhukset olivat iloisia, kun oli joku, joka kuunteli kiireettömänä, joku jolle sai kertoa omaa elämäntarinaansa. Koin myös, että hoitajat olivat tyytyväisiä siihen, kun vanhuksille oli virikettä.

Sisäänpääsyäni vanhainkotiin oli helppo. Osastonhoitaja oli kiinnostunut työstäni ja toivotti tervetulleeksi. Hänestä oli kiinnostavaa tietää, missä heillä mennään ja mitä voitaisiin kehittää, jotta vanhukset voisivat entistä paremmin. Hän sanoi puhelimesta, että hoidat varmaan itse tutkimuslupan. Tutkimuslupaa hain johtavalta ylilääkäriltä, koska ylihoitaja oli estynyt. Laitoin lupahakemuksen sekä sähköpostilla että paperipostina. Leena Eräsaaren (1994, 21) kuvaama ajan peluuta en havainnut. Toisaalta olin omaan aikatauluuni nähden ajoissa liikkeellä. Periaatteellinen lupa tuli sähköpostivastauksena parissa päivässä ja hallinnollinen paperiversio muutamaa päivää myöhemmin. Koska on kyse terveydenhuollon alaisesta laitoksesta, lupa tarvittiin asukkaiden oikeusturvan takia.

1.4.1 TUTKIJAN SUHDE HOITAJIIN

Tulkintojen on oltava merkityksellisiä arjen käsittämiseksi myös heidän mielestään, joista tutkija kirjoittaa. (Tedre 1999, 121). Silva Tedre viittaa Eliassoniin, jonka mukaan julkisen sektorin tehokkuusvaatimukset yhdessä työn ammatillistumisen kanssa johtavat siihen, että auttaminen tapahtuu yhä enemmän apua antavan instituution normeihin, säännöihin, periaatteisiin ja rutiineihin. Tedre kysyy vielä, millaiset ehdot yksittäisen työntekijän mahdollisuuksille on annettu.

Näitä kysymyksiä pohdin havainnoidessani hoitajien keskinäistä sekä hoitajien ja vanhusten välistä vuorovaikutusta. Minulle jäi se käsitys, että hoitajan ikä on yksi tekijä, joka vaikuttaa vanhuksen kohtaamiseen. Vanhemmilla hoitajilla on työ- ja elämäkokemusta niin paljon, että he pystyvät mukautumaan ja huomioimaan vanhusten yksilöllisiä tarpeita. Eräs hoitaja dementiaosastolla havaitsi vaikeuteni keskustelun aloitukseen dementiapotilaan kanssa ja hän hyvin hienotunteisesti ohjasi minua kertomalla heidän hoitofilosofiastaan. Koin tämän erittäin positiivisena sekä itseni että

vanhusten kannalta. Dementoitunut vanhus saa elää siinä maailmassa, minkä hänen sairautensa hänelle luo. Geriatrian professori Raimo Sulkava sanoo, että dementoituneen vanhuksen ajatukset palaavat lapsuuteen ja nuoruuteen. Omin aikakausi ihmiselle on 15-30 vuoden iässä eletyt vuodet. (Sulkava 2005.)

Kenttäjaksoni aluksi haastattelin hoitajia, jotka suhtautuivat haastatteluihin hieman epäröivästi ja vähätellen. ”En minä osaa sanoa mitään” oli heidän reaktionsa, vaikka heitä oli informoitu asiasta etukäteen. Hoitajia tuntui pelottavan myös se, että joutuisi vastaamaan kysymyksiin yksin. Ensimmäisinä haastateltavina oli kaksi hoitajaa yhtä aikaa ja muut kolme hoitajaa olivat yksin. Hoitajat jännittivät tilannetta, he ikään kuin kokivat oman roolinsa ja ammattitaitonsa tulevan kyseenalaistetuiksi. Tavoitteenani oli pohjustaa työtä työntekijöiden näkökulmasta ja saada vastauksia siihen, mitä Liikasen projekti oli jättänyt vanhainkotiin. Halusin näiden haastattelujen kautta myös näkökulmaa siihen, mitä projekti oli merkinnyt vanhainkodin viriketoimintaan sekä henkilökunnan asenteisiin taide- ja kulttuuri-aktiviteetteja kohtaan.

Hoitajien suhtautuminen vanhusten haastattelemiseen oli huomattavasti positiivisempi. Ilmeisesti se, etten ollut näkyvillä, oli heille helpotus. Parissa viriketuokiassa, joihin osallistuin, havaitsin hoitajien jännittävän tilannetta. Ilmassa oli kysymys ”miten minun tulisi toimia”. Ehkä juuri siksi eräs hoitaja antoi minulle lukuvuoron. Osaa hoitajista läsnäoloni ei häirinnyt ollenkaan. Niissä tilanteissa, joissa olin vanhusten huoneissa hoitajan saapuessa huoneeseen, huomasin hoitajan pyrkivän toimittamaan asiansa mahdollisimman nopeasti ja olemaan häiritsemättä keskustelutuokiotamme. Haastateltavien vanhusten valinnassa hoitajat olivat hyvin avuliaita.

1.4.2 TUTKIJAN SUHDE VANHUksiIN

Hoitajat olivat etukäteen kysyneet vanhusten halukkuutta haastatteluihin. Yhtä lukuun ottamatta vanhukset suostuivatkin, kun menin heidän huoneisiinsa. Minulle tuli tunne, että vanhukset ottivat mielellään vastaan juttukaverin. Kuten eräs vanhus totesi: Olisi kiva, kun päivän mittaan edes joku vaihtaisi jonkun sanan. Vanhukset kertoivat mielellään elämäntarinaansa ja näin he itse johdattelivat keskustelua heille tärkeisiin asioihin. Haastattelujen kuluessa jouduin johdattamaan keskustelua aika paljon, jotta sain esiin ne asiat ja seikat, jotka tutkimukseni kannalta koin tärkeiksi. Syyksi arvelin sen, ettei tämän kaltainen keskustelu kuulunut jokapäiväiseen kanssakäymiseen. Näiden

haastattelujen kuluessa muokkaantui myös tutkimuskysymykseni. Liikasen tutkimuksen jälkiarvioinnista liu'uin taiteen ja kulttuurin merkitysten arviointiin, erityisesti siihen, mikä vanhuksille on tärkeää heidän hyvän olonsa kannalta.

Vanhainkoti tilana ja minun roolini tutkijana asettivat melkoisen haasteen tutkimuksen suorittamiselle. Koska olin itse aikaisemmin työskennellyt vanhustenhuollossa, olin valmistautunut vanhusten ja henkilökunnan kohtaamiseen ottamalla huomioon tiettyjä seikkoja. Vanhainkoti on tarkoin varjeltu instituutio, johon pääsy tapahtuu luvanvaraisesti. Henkilökunta on naisvaltaista ja henkilökuntaan kuului vain muutama mies. Hoitohenkilökunta suhtautuu kriittisesti ja epäillen erilaisiin projekteihin ja tutkimuksiin - tästä puhuu myös Liikanen omassa tutkimuksessaan (Liikanen 2003, 153). Kaikenlainen lisä, joka tuodaan ulkopuolelta tälle hyvin byrokraattiselle kentälle, koetaan uhkana ja lisätyönä. Näistä seikoista huolimatta koin onnistuneeni. Vanhusten kohtaaminen oli luontevaa ja hoitajat, joiden kanssa olin tekemisissä, suhtautuivat minuun hyvin.

1.5 TUTKIMUSKYSYMYYS

Tutkimuskysymykseni on kolmiosainen. Ensiksi kysyn, mitä merkityksiä vanhuksentantavat taiteelle ja kulttuurille asuessaan vanhainkodissa. Toiseksi, kuinka vanhuksentperustelevat omaa hyvää oloaan taiteella ja kulttuurilla. Ja kolmanneksi: minkä muiden tekijöiden vanhuksentkokevat parantavan heidän viihtyvyyttään ja mikä tuottaa heille hyvää oloa.

Taiteen ja kulttuurin terveysvaikutuksista on tehty Ruotsissa pitkittäistutkimus, joka on osoittanut mm. eliniän pitenemistä taidetta ja kulttuuria harrastavien keskuudessa (Konlaan, 2001, 48). Lisäksi erityisesti musiikilla on todettu olevan terveyttä edistävä merkitys kommunikaatiovaikeuksista kärsiville, sillä musiikki lievittää stressiä, masennusta ja ahdistusta (mt., 21). Nämä tekijät ovat mielenkiintoisia, kun lähdetään tutkimaan, mitä merkityksiä vanhainkodissa asuvat vanhuksentantavat taiteelle ja kulttuurille. Mervi Leijalan (1997) mukaan taidetoiminta on keino estää ennen aikaista kroonistumista ja apatiaan vaipumista yksitoikkoisessa sairaalaelämässä. Taiteen kommunikatiivinen merkitys taiteilijoiden ja yhteisön kesken on tekijä, joka Leijalan mukaan tulisi ottaa huomioon esitettävää taidetta valittaessa.

Vanhainkoti muodostaa yhteisön, johon vanhus sosiaalistuu, hoitajien mukaan laitostuu. Silti vanhukset kokevat olevansa yksinäisiä, eivätkä he koe kuuluvansa yhteisöön. Kuitenkin yhteisöllisyydellä on nähty olevan merkitystä niin terveyden kuin hyvinvoinninkin edistäjänä. (Hyyppä, 2002, 34, 60.) Yhteisöllisyyttä on mahdollista vahvistaa esimerkiksi tuomalla taide osaksi arkea. Taiteilijat toimivat yhdessä kohdeyleisön kanssa tuottaen erilaisia produktioita, joilla on kiinnekohta yleisöön - esimerkiksi muistelu. (Kangas 2003, 67.) Taiteilija voi toimija linkkinä, joka innostaa vanhuksia toimimaan yhdessä ja saamaan aikaan me-henkeä. Me-henki, yhteisöön kuuluminen ja yhdessä tekeminen ovat merkittäviä koetun terveyden lisääjinä.

Pohtiessani vanhusten hyvää oloa ja elämänlaatua hoitolaitoksessa, olen perehtynyt Anna-Liisa Lappalaisen (2000) tutkimukseen vanhusten laitoshoidon laadusta hoitotieteen näkökulmasta ja erilaisten mittareiden soveltuvuudesta hoitotyön laadun mittaamiseen. Merja Ahto (1999) on tutkinut sepelvaltimopotilaiden elämänlaatuun vaikuttavia fyysisiä, psyykkisiä, sosiaalisia ja kognitiivisia tekijöitä siinä ympäristössä, jossa henkilö asuu. Lea Rissanen (1999) on tutkinut kotona asuvien vanhusten toimintakykyä ja sosiaali- ja terveystalvelujen käyttöä. Hänen tutkimukseensa sisältyi osio, jonka kartoitti vanhusten hyvään oloon vaikuttavia tekijöitä. Tässä tutkimuksessa en ole perehtynyt kotona asuvien vanhusten elämään, mutta elämänlaatua ja hyvää oloa koskevat luvut ovat antaneet näkökulmia vanhusten toimintakyvyn ylläpitämisen kannalta tärkeisiin asioihin.

2. VANHAINKOTI TILANA



Kuva Päivi Tapiovaara

Pankarannan vanhainkoti sijaitsee lähellä Mikkelin kaupungin keskustaa, Laajalammen rannalla. Toiselta puolelta tontti rajoittuu mäntymetsään, minkä takana sijaitsee Mikkelin maaseurakunnan kirkko. Vanhainkoti on rakennettu kolmessa vaiheessa: vanhimmat osat, kaksi puutaloa, ovat vuodelta 1890. Uudisrakennusosia on kaksi, joista ensimmäinen on valmistunut 1970 ja uusin ja nykyaikaisin vuonna 2000. Uudisrakennukset on integroitu vanhoihin puutaloihin käytävillä eli kaikki ovat saman katon alla. Dementiaosastot on erotettu hoivaosastosta lukituilla ovilla, jotka toimivat ovikoodeilla. Sekä vanhimmassa että uusimmassa osassa on dementiaosastot ja vuonna 1970 valmistuneessa osassa kaksi hoivaosastoa. Vanhainkodissa on yhteensä 94 asukaspaikkaa. Vuosina 1994-1996 ”Pieni on kaunista” -projektin myötä vanhainkodin viihtyisyyttä parannettiin mm. ulkotilojen, joita jokaisella osastolla on omina aidattuina alueinaan. Pihat kukitettiin ja läheisen lammen rantaa raivattiin näkyvyyden parantamiseksi. (Liikanen 2003, 76-78.)



Kuva Päivi Tapiovaara

Vanhainkotiin sisään tultaessa on ensin aula eli hoivaosastojen yhteinen oleskelutila, mistä on käynti myös ruokasaliin. Ruokasali on avara, siellä on yksi suuri seinätekstiili ja kaksi muotokuvaa entisistä asukkaista, muuten tila on väriykseltään valkoinen. Ruokapöydät ovat puun värisiä. Ruokasali toimii myös kokoontumistilana silloin, kun vanhainkodilla järjestetään tapahtumia, esimerkiksi konsertteja tai muita yhteisiä tilaisuuksia.



Kuva Päivi Tapiovaara

Vanhusten huoneet sijoittuvat pitkien käytävien varsille, mikä toisaalta tuo tiloihin selkeyttä, onhan vanhusten on helppo löytää oma ovensa laskemalla kuinka mones oma ovi on. Toisaalta tila kuvaa aikansa arkkitehtuuria, valkoiseksi maalatut pitkät tiiliseinät eivät vaikuta kovin lämpimiltä tai kodikkailta, vaikka seinillä onkin runsaasti taidetta, joitakin penkkejä ja kukkia. Käytävien perällä on myös olohuoneet, mihin vanhukset voivat kokoontua. Tila on kaksiosainen, toisella puolella on pienehkö ruokapöytä ja lipasto ja toisella puolella sohvaryhmä keinutuoleineen. Tilan väri on hyvin laitospaivainen valkoinen. Vaikka sohvaryhmä onkin värillinen, ei se saa aikaan pehmeyttä tai kodikkautta. Olohuoneen lattialla on matto, mutta muualla yhteisissä tiloissa mattoja ei juurikaan ole - ilmeisesti turvallisuussyistä, ettei niihin kompastuttaisi. Uusimmissa dementiayksiköissä ruokailu-oleskelutila on sijoitettu keskelle käytävää, mikä luo kodikkaamman tunnelman kuin pitkä käytävä.

Vanhukset asuvat yhden hengen huoneissa. Huoneet ovat pieniä eikä niissä ole juurikaan sisustusmahdollisuuksia, vain paikka sängylle ja pöydälle. Jos huoneessa on keinutuoli, ei lattiatilaa juurikaan jää, varsinkin kun lähes jokaisella on liikkumiseen tarvittavia apuvälineitä. Hoivaosastolla huoneissa on oma wc, suihku on käytävällä. Vanhimmassa osassa dementiaosastolla sekä wc:t että suihku ovat käytävällä. Uusin osa on käytännöllisin, joka huoneessa on oma wc ja suihku.

Elämä hahmottuu ulkoisesti aikaan ja tilaan. Kykyä orientoitua ulkoisiin ajan ja paikan realiteetteihin pidetään tärkeänä fyysisen ja psyykkisen terveyden edellytyksenä. Aika ja fyysinen paikka antavat koordinaatit kaikille tapahtumille. Tilalla on myös sosiaalinen ja psyykkinen

merkitys, joka iän myötä muuttuu. (Lindqvist 2002, 234.) Martti Isohannin (1989a, 58) mukaan fyysinen asuinympäristö merkitsee vanhuksille enemmän kuin menevälle ja liikkuvalla



Kuva Päivi Tapiovaara

nuoremmalle väestölle. Asuinalueen tulisi tarjota kontaktipaikkoja, mahdollisuuksia seurusteluun ja toimintaan, ja sen tulisi tyydyttää vanhuksen esteettisiä tarpeita. Liikanen (2003, 91) puhuu myös Peter Shcerin teesein mm. tilasta, jossa mahdollistuu kokemisen monimuotoisuus, viihtyvyys ja taide. Sisustus ja taide ovat kiinni yksilöllisistä mieltymyksistä. Hoitoympäristö ei saisi kuitenkaan liikaa poiketa siitä, mihin vanhus on tottunut. Kotiympäristö on vanhukselle kuin toinen ”iho” tai persoonallisuuden uloin kerros, kuten Isohanni toteaa (1989, 59). Tilan merkitys viihtyvyyttä ja kotiutumista edistävänä tekijänä korostuu, kun vanhusten keskimääräinen oleskeluaika vanhainkodissa on yksi vuosi (hoitajan haastattelu).

2.1 VANHUSTEN SILMIN

Arkkitehti Juhani Pallasmaa (1995, 178) peräänkuuluttaa perinteistä, omaleimaista arkkitehtuuria nykyisen yleispäteväksi kuvaamansa sijaan. Arkkitehtoninen tila koskettaa meissä jotain syvällä olevaa tuttua. Ympäristön kokemus on moniaistinen. Tarkastellessani vanhainkotia tilana tulee mieleen verrata arkkitehtuuria juuri perinteiseen, omaleimaiseen maalaismiljööseen missä useimmat vanukset ovat nuoruutensa viettäneet. Pallasmaan mukaan yksi aikamme arkkitehtuurin heikkouksista on yksipuolinen visuaalisuus, joka jättää arkkitehtuurin tunteittemme ulkopuolelle. Haastatellessani vanhuksia kysyin kuinka vanukset kokivat vanhainkodin asuinympäristönä.

Haastattelija

Minkälainen tämä vanhainkoti on asumisympäristönä?

Vanhus 1, nainen

Täällä on, täs on meillä kamalan kaunis piha kesällä kun taas kaikki rupee kasvamaan ja kukkimaan ja kaupunkihan näitä hoitaa, nyt ne on tuoneet tuonne penkit taas mut ei siellä oikein tarkene istua vielä ei, se on sen verran viileetä vielä ilma



Kuva Päivi Tapiovaara

Piha tuntui olevan merkittävin tekijä asuinympäristön viihtyvyydessä. Pihan lisäksi vanhukset eivät maininneet mitään muuta yksittäistä tekijää, joka asuinympäristöstä olisi noussut merkittäväksi. Ehkä kyse on juuri Pallasmaan peräänkuuluttamasta yksipuolisesta visuaalisuudesta rakennuksen sisäpuolella. Piha, johon jokaisesta asuinhuoneesta on näkymä, tarjoaa monipuolisen visuaalisen elämyksen eri vuodenaikojen vaihtelujen mukana.

Sen lisäksi, että ympäristömme sisältää valtavan määrän meitä tiedostamattomasti ohjailevaa tietoa, se ilmaisee meille, keitä me olemme. (Pallasmaa 1995, 181, 184.) Vanhainkoti on rakennettu tarkoituksenmukaiseksi ja kuten Liikanen toteaa, tilasuunnittelun lähtökohtana on edelleen henkilökunnan tai hallinnon tarpeet (Liikanen 2003, 89). Peter Scherin mukaan hoitoympäristö ei saa liikaa poiketa siitä, mihin asiakas on aikaisemmin tottunut. Liika poikkeavuus aiheuttaa vieraantumista (mt., 91).

Haastattelija

Onko täällä kodikasta?

Vanhus 4

No nyt kun on saanu tän oman huoneen ja –

Vanhukset ovat vähään tyytyväisiä, mutta pienillä asioilla on hyvin suuri merkitys. Oma huone, jossa on muutama kotoa tuotu esine, valokuva tai huonekalu, vähentää vieraantumista. Myös Liikasen (2003, 91) mukaan vanhusten viihtyisyyttä lisäsi juuri oma huone, jossa oli wc. Huoneen jakaminen tuntemattoman ihmisen kanssa tuntui vanhuksista epämiellyttävältä. Eräs Liikasen haastattelema vanhus painotti kirjojen ja valokuvien tuovan kodin tuntua (mt., 92).

2.2 RUTIINIT LUOVAT TURVALLISUUTTA

Laitosmainen tarkoituksenmukaisuus ei tue moniaistista ympäristökokemusta eikä yksilöllisyyttä. Lisäksi laitoksessa asuvat vanhukset ovat usein riippuvaisia instituutiosta. Riippuvuutta aiheuttaa esimerkiksi huonosti suunniteltu laitokseen tulo, jolloin vanhus ei ole voinut itse olla siitä päättämässä. Toisaalta henkilökunnan asenne voi olla liian lapsenomainen ja rutiinit menevät yksilöllisen kohtaamisen edelle. Jos vanhus ei voi käyttää kykyjään ja taitojaan, hän menettää aikaisemmat roolinsa laitosten elämässä poikettaessa kodissa olleesta elämäntilanteesta. Tällainen rakenne toimii instituution ehdoilla. Yksilöllinen minä on uhattuna monelta suunnalta. Päiväjärjestys on sama kaikille. Perhe-elämälle tai muulle yksityisyydelle on tilaa vain hyvin vähän. (Ahonen, Kiuru 1989, 24; Konttinen 2004.) Laitosmainen rakenne tukee rutiinien toteutumista, mikä helpottaa hoitajien työn rytmittymistä. Taiteen ja kulttuurin paikka terveydenhuollon kentällä on ahdas, koska toiminta on instituutiolähtöistä. Myös kaikki ulkopuolinen ohjelma koetaan usein toisaalta rasitteena, toisaalta uhkana arkirutiineille. (Liikanen 2003, 101.) Laitosmainen ympäristö ja valmiiksi ohjelmoitu päiväjärjestys eivät kuitenkaan välttämättä tue vanhusten hyvää oloa, vaan vanhukset passivoituvat helposti.

Viljarannan (1991, 39-42) mukaan laitostuminen alkaa jo ennen vanhainkotiin muuttoa. Useiden tutkimusten mukaan (mm. Parkkila et al. 2000, Varamaa et al. 1999, Viljaranta 1991) vanhusten itsemääräämisoikeus on laitoksissa hyvin rajallista, mikä lisää passivoitumista. Kun ei ole mahdollista toimia oman rytmin mukaan, ei ole voimia yrittää pysyä laitoksen rytmissä. Yleisesti

ottaen voisi sanoa, että itsemäärääminen toteutuu parhaiten hyväkuntoisten vanhusten kohdalla, jotka pystyvät itse ilmaisemaan tarpeensa ja toiveensa sekä pystyvät suoriutumaan päivittäisistä askareista mahdollisimman vähin avuin. Vaaramaan työryhmän (1999, 63, 78) tutkimuksessa käy ilmi, että vanhusten vaikuttamismahdollisuuksia rajoittavat mm. muistamattomuus, kyvyttömyys ymmärtää hoitoa koskevia asioita, rajalliset mahdollisuudet itseilmaisuuksiin (kuten aistivammat) sekä hoitohenkilökunnan asennoituminen ja kiireisyys. Helpommalla pääsee, kun ottaa vastaan sen, mitä annetaan.

Vanhainkotien rakenteelliset ratkaisut eivät aina tue vanhusten omatoimisuutta. Arkiset askaret kuten ruoanlaitto tai pyykinpesu eivät ole mahdollisia nykyisen kaltaisissa rakennuksissa, joissa tilat on sijoitettu hoitajien toimintaa eikä vanhusten omatoimisuuden tukemista ajatellen. Toisaalta vanhuksilla ja omaisilla on usein sellainen asenne, että palvelu on laitoksessa palkkio elämäntyöstä ja omatoimisuutta tukevat kehotukset koetaan loukkaavina. (Viljaranta 1991, 40.) Haastattelemiini vanhuksia kuitenkin osallistuivat mielellään erilaisiin aktiviteetteihin, mikäli niitä oli tarjolla. Tekeminen ja osallistuminen tuottivat vanhuksille hyvää oloa ja ehkäisivät laitostumista. Arkiset askareet tuottivat vanhuksille hyvää oloa, vaikka voimavarat niiden suorittamiseen olivatkin rajallisia. Pienet hetket ja pienet tekemiset koettiin merkittävinä.

Haastattelija

Onko jotain semmosia asioita joita haluaisitte tehdä itse, ihan ajatellen näitä päivittäisiä asioita, ruuanlaittoa tai leipomista?

Vanhus 3, nainen

No leipomista on aikasemmin tehty, täällä oli pikkujoulut ni silloin leivottiin piparia ja torttuja, ja sitten on tehty karjalanpiirakoita et kyllähän miä niitä tein kotonakin vaikka en oookkaan karjalaisia.

Ainoastaan eritystilanteissa vanhuksilla on mahdollisuus päästä tekemään niitä asioita, jotka ovat olleet osa arkea koko elämän ajan. Laitoksen arki toimii rutiinien mukaisesti usein käytännön syistä. Rutiinien ylivaltaa voidaan kuitenkin hälventää kiinnittämällä huomiota pieniin asioihin, antamalla vanhuksille aikaa toimia itsenäisesti ja kohtaamalla heitä avoimesti ja empaattisesti. Viljarannan (1991) tutkimuksen mukaan esimerkiksi aamupalan tarjoilussa voi olla joustoa. Mikäli joku vanhuksista haluaa nukkua pitkään, hänelle se on mahdollista. Hoitajien kertoman mukaan näin on

myös Pankarannassa. Lisäksi Pankarannan vanhainkodin hoitajia haastateltuani sain sen käsityksen, että mikäli on joitakin tapahtumia, jotka menevät heidän ruokailunsa kanssa päällekkäin, ruoka voi odottaa. Näitä tilanteita sattuu kuitenkin hyvin harvoin, sillä suurin osa vanhainkodin asukkaista on sen verran huonokuntoisia, etteivät he ilman avustajaa voi lähteä ulkopuolella oleviin tapahtumiin. Jokaiselle vanhukselle pitäisi olla henkilökohtainen hoitaja, joten riittävän suuren avustajajoukon saaminen on lähes mahdotonta. Sen sijaan talossa pidettävät tapahtumat on mahdollista järjestää ruoka- tai päiväkahviaikojen yhteyteen. Tämä mahdollistaa myös sen, että mahdollisimman moni halukas voi osallistua. Ruokailuaikojen välillä henkilökunta on yleensä kiinni hoitotoimenpiteissä. Heillä ei aina ole mahdollisuutta olla kuljettamassa asukkaita sekä valvomassa heidän mahdollista voimien huononemista. Lisäksi jos jokin erityisempi tapahtuma tai ympäristö on vieras, moni huonokuntoinen tai dementoitunut vanhus kaipaa tuttua hoitajaa avukseen. (Hoitajan haastattelu.) Vanhukset haluavat myös levätä paljon. Tunnin tai parin mittainen päivälepo kuuluu lähes jokaisen päiväohjelmaan.

Haastattelija

Minkälaista teidän elämä täällä vanhainkoissa on?

Vanhus 7, mies

No – ku syöpi ja makkaa tässä, mulla vaan ku on hyvät unenlahjat, ni ei mul oo mittään valittamista, ei tän parempoo oo missään nii vanhoilla ku täällä, tässä on hyvä, ei oo mittään huolta muuta kun on vaan

Vanhus 8, nainen

On, hoitajat käyp täällä ja ne viep tuonne, täältä pääsee kahville ja ruokaa on ja minul ei oo mittää valittamista, tää on hirvee hyvä paikka.

Liikanen siteeraa Zygmunt Baumania, jonka mukaan rutiineissa on pakon elementit, mutta myös turvan ja kodikkuuden elementtejä. Sairaalle, laitostuneelle vanhukselle on helpottavaa, kun toiset tekevät valinnan. Arki sujuu ja luo elämälle puitteet. (Mt., 99.)

Oltuaan muutaman kuukauden vanhainkodissa vanhus on hyväksynyt osansa ja on tyytyväinen saamaansa apuun. Fyysisen kunnon heiketessä avun tarve lisääntyy ja vähään tyytyväiset ja vähään

tottuneet vanukset haluavat karsia päivästään ylimääräisiä ohjelmia. Haastattelemilleni vanhuksille riittää ”ku syöp ja makkaa” ja päiväohjelma toistuu samanlaisena. Marja Vaaramaan johtama työryhmä on Stakesilla tehnyt tutkimuksen vanhusten laitoshoidon tilasta 1998. Tuossa tutkimuksessa kävi muun muassa ilmi se, että vanukset ovat joko tyytyväisiä tai erittäin tyytyväisiä saamaansa hoitoon. Syinä työryhmä arveli olevan olosuhteisiin sopeutumisen, elämän prioriteettien uudelleen arvioimisen tai vaihtoehtojen vähäisyyden. (Vaaramaa et al. 1999, 62.)

3. VANHAINKOTI KOTINA

3.1. KOTI

Koti metaforana sisältää suojan, lämmön, läheisyyden, ruumiillisuuden ja perustarpeiden tyydyttymisen aspektit. (Vilkko 2000, 213.) Vaikka kotiin liittyy negatiivisiakin tunteita, kodin idea on linnunpesämäinen turvan ja suojan tarjoama paikka. Kodin tuntu sisältää tunnistettavissa olevan esineympäristön sekä emotionaalisen turvan, joka muodostuu fyysisistä puitteista, ihmissuhteista ja toiminnallisesta vapaudesta, johon taas liittyy kodin ylläpito ja aloitteellinen toiminta. Ihmisen ikääntyessä kodin elementtien merkitys kasvaa. Ikääntyvä ihminen joutuu arvioimaan oman elämänsä turvallisuusnäkökohtia. Kunnan heiketessä arkielämä vaikeutuu ja turvattomuus omassa kodissa asuessa lisääntyy. Tilan, kokemusten ja muistojen merkitys korostuu silloin, kun joutuu turvautumaan ulkopuoliseen apuun ja avaamaan kotinsa myös vieraille ihmisille. Tavarat ja esinemaalima ovat osa henkilöhistoriaa, elettyä elämää. (Vilkko 2000, 213-221.) Koti symboloi myös paikallisia yhteyksiä ja elämän kulkua. Koti on enemmän kuin fyysinen ympäristö. Se voi olla tunne, vaikka muistikuvaa ei olisikaan (Groger 1991, 139.)

Vanhainkoti on Grogerin mukaan (1991, 140-151) mieluummin hotellin ja sairaalan yhdistelmä kuin kotoinen koti. Ihmisten elämä vanhainkodissa tai muussa hoitolaitoksessa koetaan väliaikaisena, jolloin siihen ei ehdi kasvaa muistoja samalla tavalla kuin vuosikymmenten saatossa omaan kotiin on kasvanut. Vanhainkotiin muuttamiseen liittyy paljon luopumista ja olo voi olla dualistinen. Kaipuu kotiin on jatkuvaa, vaikka toisaalta onkin tyytyväinen siihen, että apua on saatavilla aina kun sitä tarvitaan. Vanhainkotiin kotiutumiseen vaikuttavat aikaisemmat kokemukset vanhainkodeista, olosuhteet, joista vanhainkotiin on muutettu, yksilölliset kodin kriteerit sekä tärkeiden asioiden pysyminen ennallaan vanhainkotiin asettumisen jälkeen. Kodinomaisuutta ja

kotiutumista edistää se, että saa tehdä omia asioita, niitä jotka ovat olleet tärkeitä kotona asuessa. Vilkon mukaan (2000, 226) vanhainkodin toimintamahdollisuudet ja sosiaalinen kanssakäyminen lisäävät sopeutumista.

Oma yksiö on merkittävä tekijä, oma paikka yhteisöllisen elämänmuodon keskellä. Sinikka Ryhänen ja Pirjo Vaittinen ovat tutkineet vanhuksen kotia laitoksessa. Kahden hengen huoneessa asuvista vanhuksista ainoastaan yksi kahdeksasta koki oman huoneensa kodikseen (Ryhänen, Vaittinen 1995, 29). Syynä kodin tunning puutteeseen ovat mm. vanhuksille tärkeiden esineiden puuttuminen, huoneen epätarkoituksenmukaisuus tai oman kodin olemassa olo. Huoneen jakaminen vieraan ihmisen kanssa saattoi olla vaikeaa myös henkilösuhteiden takia.

3.2 ASUKKAAKSI VANHAINKOTIIN

Hoitolaitokseen siirtyminen on suuri elämänmuutos, joka aiheuttaa vanhuksessa hyvin monenlaisia tunteita: toivottomuutta, syyllisyyttä ja jopa aggressiivisuutta. Uusi ympäristö, uudet tavat ja uudet ihmiset herättävät pelkoja ja epävarmuutta. Myöskin omasta kodista luopuminen on raskasta. (Parkkila, Marjatta et al. 2000, 27.)

Haastattelija

Minkälaista teidän elämä täällä vanhainkodissa on?

Onko täällä mukavaa?

Vanhus 11, mies

*Välistä ei ja välistä on, se on miltä kantilta sen ottaa,
kyllä se sais olla parempataki, mutta minkäs tiet.*

Vanhus 5, nainen

No en nyt ossaa sanoa, en minä nyt oikein tykkää

Identifioituminen vanhainkodin asukkaaksi ei välttämättä ehdi tapahtua koko sinä aikana, jonka vanhus viettää vanhainkodissa. Vanhus voi myös kokea syyllisyyttä siitä, että ei kotiudu laitokseen eikä tunne kuuluvansa yhteisöön. Yksinäisyyden tunnetta lisää pakollinen luopuminen jokapäiväiseen elämään kuuluneista asioista, ystävästä, vapaudesta ja omasta kodista. Kulttuurinen

kokemus ja tuntemus iästä ja hyvästä vanhuudesta voi vaikuttaa vanhuksen sopeutumiseen vanhainkotielämään. Vanhus saattaa arvottaa omaa olemistaan suhteessa muihin ihmisiin ja siihen, minkä tekijöiden hän kokee näyttäytyvän itselleen edullisina. (Marin 2002, 99.) Haastattelemani vanhukset, jotka ovat dementoituneita ja joiden aistit ovat heikentyneet, eivät tunnu tutustuvan helposti. Vaikka he kohtaavat päivittäin samoja ihmisiä samoissa tilanteissa, keskustelua ei juurikaan synny.

Haastattelija

Onko teillä vielä yhteistä tekemistä toisten kanssa, onko teillä ystäviä täällä?

Vanhus 1, nainen

Ei, me ollaan täällä törötetään vain, jos mennee tuonne istumaan ni ei kukkaan mittään puhu ku me ollaan kaikki vähän alamaissa olevia ihmisiä, semmosia ettei niistä semmosta keskusteluseuraa saa.

Marjatta Marin (mt., 105) puhuu iäkkäiden ihmisten sosiaalisten suhteitten kaksinapaistumisesta: lähisuhteitten merkitys korostuu, mutta toisaalta syntyy uusia suhteita viranomaisiin ja institutionaalisiin tahoihin. Nämä verkostot luodaan vanhuksen itsensä ulkopuolelta ja ne ovat monelle vanhukselle elinehto. Vanhusten voimavarat ovat heikentyneet niin paljon, että ystävyysuhteet ovat jääneet. He eivät jaksakaan keskustella toisten huonokuuloisten ja ”alamaissa olevien” kanssa. Haastattelemistani vanhuksista kaikkein tyytymättömmimpiä elämäänsä vanhainkodissa olivat dementoituneimmat. He eivät kokeneet viihtyvänsä, vaan kaipasivat joko johonkin toiseen hoitolaitokseen tai muuten vain ”jonnekin”, mitä he eivät osanneet tarkemmin määritellä.

Haastattelija

Mitkä on semmosia asioita, jotka vaikuttaa viihtyisyyteen - - lisääkö kukat viihtyisyyttä?

Vanhus 12, nainen

Ai kukat, on se pitää sitä joka paikassa olla kukkia ees jonki verran.

Haastattelija

Entäs tauluja seinillä

Vanhus

No niitäki voi olla tiettyssä määrin, ei nyt tarvi olla ku tavallisessa arkihuushollissa ihmeitä olla, vaan jos on mukavia tauluja ni vaikka ois enemmänki ei niitä nyt niin hirveesti olla.

Kotoa tuodut esineet ovat osa vanhusten identiteettiä, merkkejä siitä ympäristöstä ja kulttuurisesta kontekstista, missä vanhus on vuosikymmenet elänyt. Omien tavaroiden, kukkien ja muiden henkilökohtaisten esineiden olemassaololla on voimakas identiteettiä tukeva vaikutus. (Leijala 1997.) Liikasen (2003, 102) mukaan kaikki omaiset eivät ole valmiita antamaan vanhuksille lisärahaa henkilökohtaisiin hankintoihin, vaan omaiset mieltävät laitoshoitoon tulleen vanhuksen olevan täysihoidossa, johon kuuluvat kaikki kulut.



Kuva Päivi Tapiovaara

Haastattelija

Onko täällä viihtysää?

Vanhus 10, nainen

No kun on niin pieni huone, niin ei se oikein viihtysä ole.

Vanhus 1, nainen

(naurua) Ne oli tuonu tommosen taulun sieltä mulle tänne,

*tuo keinutuoli ja pien pöytä on mun omia kapistuksia,
ne oli tuoneet ton taulun (naurua)*

Vanhusten puheista kuului tietynlainen itsestäänselvyys, että tietyt tavarat, esimerkiksi taulut tai keinutuoli, jotka ovat olleet heille rakkaita, ovat tulleet mukaan omaan huoneeseen. Pieni huone on kuitenkin rajoittava tekijä. Se, että vanhus kaipaa lisää liikkumatilaa, voi merkitä vapauden kaipuuta. Vapautta on myös se, että voi itse tehdä valintansa päiväohjelman suhteen. Dementiaosastojen ovet ovat lukittuja turvallisuussyistä, mikä saattaa lisätä vanhusten ahdistusta. Ulkoilumahdollisuus hoitajan seurassa heilläkin on. Vapaus liikkua, toimia ja tehdä itselle tärkeitä asioita vaatii turvallisen tilan, jolla on tärkeä merkitys vanhuksen identiteetin kannalta. (Leijala 1997.)

Hoitolaitos on vanhukselle usein pitkän elämän viimeinen koti. Kunto on jo niin huono, että päivittäisissä toiminnoissa tarvitaan paljon apua. Hoitajien avun varassa eläminen aiheuttaa vanhuksille ristiriitaista tyytyväisyyttä. Useissa tutkimuksissa (ks. esim. Vaaramaa et al. 1999 ja Lappalainen 2000) on kyseenalaistettu vanhusten tyytyväisyys kysymällä, onko kyse todellisesta tyytyväisyydestä vai siitä, ettei uskalla kritisoida hoitoa, josta on riippuvainen. Tämän tutkimuksen valossa näkisin, että vanhukset ovat tottuneet hyvin vähään. Erik Allardin (1976, 20) mukaan myös toiveiden ilmaisumahdollisuudet ovat suhteellisia, sillä mitä vaikeammassa olosuhteissa ihmiset elävät, sitä vaikeampi heidän on toivomuksiaan ilmaista. Vanhukset ovat kiitollisia saamastansa hoidosta eikä heillä ole tarvetta kyseenalaistaa saamaansa palvelua. He ovat käyneet läpi sodan ja pula-ajan, ovat rakentaneet isänmaatamme ja eläneet niukasti, joten kaikki se, mitä tänä päivänä on heille tarjolla, tuntuu ylellisyydeltä.

Haastatteluissa tuli esille, että vanhukset ovat eläneet pitkän ja rikkaan elämän, eivätkä enää kaipaa muuta kuin että saisivat elää rauhassa ja sovussa lopun elämänsä. Voimien heikkenemisen myötä harrastukset ovat jääneet ja aika kuluu vain oleskellessa niin ettei enää kaipaakaan mitään – ulkoilua lukuunottamatta. Vanhukset ovat hyvin vähään tyytyväisiä ja vaatimattomia. Samaan tulokseen tuli myös Liikanen tutkimuksessaan: ”Arkiset työt tehtiin puolesta, pyykit pestiin ja lakanat vaihdettiin, kun ei itse enää kyennyt siihen” (Liikanen 2003, 129).

Haastattelija

Mitkä tapahtumat on teille päivän aikana tärkeitä?

Vanhus 4, nainen

Niitä on niin paljon, --, pääsis ulos –

Vanhus 6, nainen

mitkä ne nyt on ihmisille tärkeitä, syönti ja juonti, syönti ja juonti, katsottava että saa rahansa riittämään muuhunkiin ku syöntiin ja juontiin, pukeutuminen ollu tärkeä asia ja et sais semmosen ajan mukasen vaatetuksen päällensä ja mitä sitten vielä, et tulis jonkinlaisia kavereitakin, joitakin hyviä.

Liikasen (mt., 129) haastattelussa 100-vuotias vanhus oli kiinnittänyt huomiota siihen, että matot ulkoilevat enemmän kuin vanhukset. Erityisesti Liikasen tutkimuksen myötä Pankarannan vanhainkodissa on alettu kiinnittää enemmän huomiota pieniin asioihin. Koska vanhainkodin resurssit suuriin remontteihin tai muihin merkittäviin toimenpiteisiin kuten erityisiin taidehankintoihin ovat hyvin rajalliset, ovat pienet asiat nousseet tärkeiksi ja helposti toteutettaviksi. Antoisa kohtaaminen voi olla mittasuhteiltaan pieni; hetki vanhuksen kanssa esimerkiksi taulun äärellä tai keskustelutuokio hiusten kampaamisen merkeissä. Suuria ja vaikuttavia ohjelmanumeroita hoitajat eivät edes halunneet tuoda vanhainkotiin. He olivat käytännön opettamina tulleet siihen tulokseen, että pienillä asioilla saadaan parannettua vanhusten elämänlaatua ja lisättyä vanhainkodin viihtyisyyttä. (Hoitajan haastattelu.)

Mervi Leijalan mukaan (1997) vanhainkotiin siirtyminen voi merkitä vanhukselle muutosta, jossa koko minuus saattaa joutua koetukselle. Kotoa lähtö ja laitokseen joutuminen laukaisevat vanhuksessa sairauksia ja järkyttävät todellisuudentajua ja turvallisuuden tunnetta. (Isohanni 1989, 59.) Kodin myötä identiteetti ja autonomiaa ylläpitävä kiinnekohta murtuu. Kaikki muut normaalin elämän kiinnittymiskohteet, kuten puoliso ja ystävät, on jo menetetty. Voimat eivät yksinkertaisesti riitä kovin aktiiviseen toimintaan. On helpompaa toimia toisten tekemien valintojen pohjalta ja toimia annettujen ohjeiden mukaan. Ei tarvitse itse miettiä, riittävätkö voimavarat erilaisten toimintojen suorittamiseen. Hoitajien mukaan kaikille vanhuksille ei voi etukäteen puhua ylimääräisistä tapahtumista kuten konserteista tai muista esityksistä, sillä he ahdistuvat ja alkavat jännittää, eivätkä siksi halua osallistua. Osalle vanhuksista on siis parasta kertoa juuri ennen

toiminnan alkamista, jotta nämä eivät ehdi liikaa jännittää tapahtumaa. Vanhukset kuitenkin yleensä ilmaisevat tyytyväisyytensä tapahtuman johdosta. (Hoitajien haastattelu.) Kaikilta kysytään halukkuutta osallistumiseen ja näin kunnioitetaan vanhusten omia arvoja. Ketään ei kehoiteta osallistumaan sellaiseen toimintaan, joka on ollut hänelle koko elämän ajan vierasta.

3.3 TOIVEENA KOHTAAMINEN JA KUNNIOITTAMINEN

Haastattelija

Onko yksinäinen olo?

Vanhus 4

No vähän sitäkin on, yksinäisyyttä

Haastattelija

Osaatteko sanoa mikä sitä ikävää aiheuttaa kaikkein eniten?

Vanhus

No kun se mies kuol ja sitten ku mulla on nuita sairauksia

niin paljo

Puolison kuolema on vanhukselle suuri menetys. Usein vuosikymmeniä kestänyt parisuhde on ollut elämää kantava tukipilari. Jos toisen voimat ovat heikentyneet, toinen on jaksanut kannustaa eteenpäin ja yhdessä on pärjätty arjessa. Avuttomuus kodin päivittäisissä toiminnoissa lisää epävarmuuden tunnetta. Siksi kaksi suurta menetystä tapahtuukin usein peräkkäin: jos on kotona pärjännyt puolison turvin, puolison pois mentyä joutuu purkamaan myös yhteisen kodin ja muuttamaan uuteen, outoon ympäristöön. Laitoksessa vanhus sitten ilmaisee yksinäisyytensä, kun ei ole se rakas puoliso rinnalla joka ymmärtää sanoittakin ja auttaa huomaamattaan. Toisaalta voi olla vaikea ilmaista ikäväänsä ja kaipuutansa. Liikanen puhuu vanhusten yksinäisyydestä. Vanhus ei koe olevansa kotonaan, ei koe kulumansa yhteisöön. (Liikanen 2003, 99.)

Haastattelija

Onko teillä tarpeeks juttukaveria täällä?

Vanhus 5, nainen

Onha täällä vaikka minkä verran, mut ne on nii

tuntemattomia mulle et ehän mie niihen kanssa voi

oikein, ku ei tiää niie --, kyllähän myö jutellaan.

”Kyllähä myö jutellaan” kertoo vanhusten sosiaalisuudesta ja siitä, että aina on ollut tapana naapuria tervehtiä ja kuulumisia vaihdella. Siitä huolimatta vanhukset kokevat olevansa yksinäisiä ja yhteisöllisyyden tunne puuttuu. Tutun ja läheisen ihmisen merkitys näyttää korostuneen. Vaikka ympärillä on vanhuksia, joilla olisi aikaa keskustella ja olla läsnä, hoitajan läheisyys ja kontakti hoitajaan näyttäisi olevan vanhuksille merkittävä tekijä.

Haastattelija

Voiko toiset ihmiset lisätä hyvää oloa?

Vanhus 13, nainen

*Jos hoitaja joutas jonkun sanan sanomaan päivän aikana,
mutta kiire on.*

Vähään tyytyväiselle vanhukselle riittää, jos hoitaja ehtii sanoa sanankin. Havainnoin hoitajien ja vanhusten välistä vuorovaikutusta oleskellessani Pankarannan vanhainkodissa ja havaitsin sen, että ne vanhukset, jotka liikkuvat itsenäisesti ja tulevat yhteisiin tiloihin viettämään aikaa, saavat hoitajia pysähtymään. Hoitaja usein istuu vierelle ja vähän hieroo selkää tai halaa. Kohtaaminen saattaa kestää minuutin tai vähemmän mutta siihen liittyy kosketus. En havainnut, että yksikään vanhus olisi torjunut hoitajan lähestymistä. Vanhusten huoneissa ollessani hoitajat sanoivat sanan vain seisten, eivät pysähtyneet vanhuksen vierelle tai lähestyneet. Ehkä he eivät vain halunneet häiritä haastatteluani. Toisaalta jäin pohtimaan, onko yleisissä tiloissa helpompi lähestyä vanhusta kuin hänen omalla alueellaan, omassa huoneessaan.

Parkkilan (2000, 33) tutkimuksen mukaan vanhukset kaipasivat enemmän sosiaalisia kontakteja, sitä että hoitaja pysähtyisi, koskettaisi. Koskettamisen avulla lisätään läheisyyden tunnetta, se kertoo välittämisestä, hyväksymisestä ja ryhmään kuulumisesta enemmän kuin tuhat sanaa. Kohtaamisen laadulla ja hoitotoimintojen suorittamisen tavalla saattaakin olla enemmän merkitystä yksinäisyyden lievittämisessä ja hoitolaitokseen sopeutumisessa kuin itse hoitotoimenpiteisiin käytetyn ajan lisäämisellä.

”Hiljainen tieto on ihmisessä läsnä kokonaisvaltaisesti: se on käsien taitoa, ihon tietoa ja aivojen syvien kerrosten tietoa” (Koivunen 1997,79). Se, mitä olemme ja miten maailman koemme välittyy tuleville sukupolville kosketuksen kautta. Jos kosketus lakkaa kuulumasta kulttuuriimme, niin suuri

ja merkittävä osa kulttuuristamme jää siirtymättä tuleville sukupolville ja kulttuuri köyhtyy. Silmän aistimukset eivät painu niin syväälle kehoon kuin kosketus. Jos muut aistit jäävät vähemmälle huomiolle, ne surkastuvat, mikä edelleen köyhdyttää kulttuuriamme.

Haastattelija

Onko henkilökunta mukavaa?

Vanhus 3, nainen

No on ja ei, ei kaikki ole

Vaikka kaikkien hoitajien kanssa ei aina yhteistyö suju toivotulla tavalla, vanhuksilla ei kuitenkaan ollut epäilystä heidän ammattitaidostaan tai oikeudenmukaisuudestaan. Tasapuolisen kohtelun merkitys korostui. Haastattelemani vanhuksset eivät halunneet erityiskohtelua, vain sen että heidät huomioidaan kuten kaikki toisetkin. Liikanen puhuu vanhusten ja henkilökunnan elävän omissa erillisissä maailmoissaan (mt., 99). Nykyinen työtahti vanhainkodeissa ei kovinkaan paljoa jätä tilaa hoitajien ja vanhusten maailmojen kohtaamiselle. Toisaalta on kyse myös hoitokulttuurista ja hoitajien keskuudessa vallitsevista sanattomista sopimuksista. Hoitosuhde on tavoitteellinen ja aikaan sidottu. Se ei kuitenkaan estä luottamuksellista ihmissuhdetta, empaattista lähestymistä ja vanhusten yksilöllisten tarpeiden huomioon ottamista. (Koskinen Simo, et al. 1998, 63-64.) Esimerkiksi paine yhdenmukaisesti toimimisesta lisää kiirettä ja tehtäväkeskeistä suorittamista. Rutiinit ja aikataulut vaikuttavat hoitajien päivärytmiin niin vahvasti, että jo niistä saattaa johtua kiireen tuntu, jonka myös vanhuksset kokevat. (Viljaranta 1991, 36-38.) Henkilöstöresursseja on säästösyistä vähennetty. Samanaikaisesti kuitenkin vanhusten kunto on heikentynyt ja hoidon tarve lisääntynyt. Toimissaan empaattisesti hoitaja herättää voimakkaita positiivisia tunteita, kuten turvallisuutta, toivoa, luottamusta ja elämänuskoa. Näillä tuntemuksilla on merkitystä myös fyysisen hyvinvoinnin tuntemuksiin. (Viljaranta 1991, 27.)

Lea Rissasen (1999) tutkimuksessa vanhusten hyvän olon yhtenä merkittävänä tekijänä olivat hyvät ja tasapainoiset ihmissuhteet. Myös haastattelemillani vanhuksilla ihmissuhteiden tärkeys korostui niin viihtyisyyttä kuin hyvää oloakin kysyessäni. Muutaman vanhuksen puheesta kuului koti-ikävä. Pieni huone, johon ei mahtunut kaikkea sitä, mitä kotona oli ollut, lisäsi kodin sekä vuosikymmenten aikana tutuksi tulleen ympäristön kaipausta.

Haastattelija

Mitkä asiat siihen viihtyvyyteen vaikuttaa?

Vanhus 9, nainen

Että ihmiset on luonnollisia, ja ne haluaa ymmärtää toistakin ihmistä eikä vain ite oo tärkeitä

Vanhus 11, mies

Hyvät lapset

Sosiaaliset suhteet ovat vanhuksille hyvin tärkeitä. Hoitajien läheisyys ja inhimillisyys ovat vanhuksille merkittäviä viihtyvyyteen vaikuttavia tekijöitä. Kosketus on koettu turvallisuutta ja luottamusta lisäävänä tekijänä ja sen on koettu viestittävän välittämistä, pitämistä, inhimillisyyttä ja huolenpitoa. Haastatteluista käy ilmi, että siisteys on vanhuksille merkittävä viihtyisyyttä ja hyvää oloa lisäävä tekijä. Se on vanhuksille osa huolenpitoa sekä tietynlainen kunnioituksen osoitus: juuri heidän huoneensa pidetään siistinä ja puhtaana. Vanhukset kaipaavat osakseen arvonantoa, välittämistä, kiinnostusta heistä ihmisinä ja heidän ajatuksistaan, huolenpitoa ja osallistumista heidän kärsimyksiinsä ja elämäänsä. (Lappalainen 2000.)

Vanhus 6, nainen

Hyvin hiljasta, hyvin hiljasta on että sitä ikään kun lepää jotenkin, kaiken tuhinan jälkeen.

Haastattelija

Onko jotain semmosta tekemistä mitä erityisesti kaipaatte?

Vanhus

Ei oo, ei ole, mitään semmosta tekemistä ei ole.

”Tuhina” on ohi ja vanhukset nauttivat siitä, ettei ole välttämätöntä tarvetta osallistua ja olla tekemässä jotain. On aikaa itselle. Toisaalta monella vanhuksella on sairauksia, jotka joko estävät toiminnan tai oleellisesti vaikeuttavat esimerkiksi käsitöitten tekemistä. Elämäkulullisena prosessina vanheneminen näyttäytyy moniulotteisena ilmiönä. Ympäristö muuttuu ja ikääntyvä muuttuu itsekin. Hoitajat ovat myös havainneet sen, että vanhukset kaipaavat paljon lepoa. Tapahtumat ja tekemiset saavat uusia merkityksiä. Ohjelmaa ei pyritä järjestämään vain ohjelman

vuoksi, vaan vanhusten toiveita ja tarpeita kunnioittaen. Selviytyminen pienistäkin tehtävistä tuottaa tyytyväisyyttä. Toivomus on vain saada elää rauhassa ja hiljaisuudessa. (Jyrkämä 195, 212.)

Haastattelija

Minkälainen teidän mieliala on?

Vanhus 6, nainen

*No se on tota hyvin semmonen rauhallinen ja tyytyväinen,
vähään tyytyväinen, ja tuota, emmä osaa siitä sen
kummempaa sanoo.*

3.4 TOIMINTAKYVYN MERKITYS VANHAINKOTIELÄMÄÄN SOPEUTUMISESSA

Haastattelemistani vanhuksista yksi oli asunut vanhainkodissa kuusi vuotta, kaksi yli yhden vuoden, viisi alle vuoden ja kaksi alle kuukauden ja kaksi vanhusta oli periodipaikalla. Vanhainkodissa asuttu aika ei vaikuttanut laitoselämään sopeutumiseen, vaan merkittävämpää oli vanhuksen fyysinen, psyykinen ja sosiaalinen toimintakyky. Isto Ruoppila (2002, 119) määrittelee psyykkisen toimintakyvyn havaintotoimintojen, mieleen painamisen, mielessä säilyttämisen, mieleen palauttamisen, oppimisen, kielellisten toimintojen ja ajattelun säilymisinä. Lea Rissanen (1999) määrittelee sosiaalisen toimintakyvyn edellytyksinä suoriutua elämästä toisten ihmisten kanssa, perheessä, työ- ja muissa yhteisöissä sekä koko yhteiskunnassa. Fyysisen toimintakyvyn Rissanen määrittää muodostuvaksi lähinnä hengitys- ja verenkiertoelimistön sekä tuki- ja liikuntaelinten toimintakyvystä.

Ne vanhukset, jotka olivat sekä psyykkisesti että sosiaalisesti toimintakykyisiä, olivat tyytyväisiä elämäänsä. He olivat yhtä lukuun ottamatta naisia, ja olivat eläneet aikaisemmin yksin kotona. He olivat sairastuneet, minkä seurauksena fyysinen toimintakyky oli heikentynyt niin paljon, etteivät he enää pärjänneet kotona. Tyytyväinen vanhus hyväksyy olosuhteet ja rutiinit. Ne luovat hänen elämälleen turvalliset puitteet, kun ei itse enää jaksaa ottaa vastuuta omasta pärjäämisestään. Suurin osa heistä asui hoivaosastolla. Osa heistä oli nähnyt vanhainkodin vuoden kierron ja osallistunut moniin tapahtumiin. He osasivat jo odottaa viriketoimintaa ja olivat hyvin tyytyväisiä järjestettyyn ohjelmaan. Heillä oli myös toivomuksia tapahtumien suhteen. Erityisesti esille nousivat

hengellisyys ja hengellisten tapahtumien kaipuu tai iäisyysasioista keskustelewan kumppanin kaipuu.

Ne vanhukset, joilla oli heikentynyt psyykinen ja sosiaalinen toimintakyky olivat keskivaikeasti tai vaikeasti dementoituneita. He eivät olleet sopeutuneet vanhainkotielämään, vaan kaipasivat jotain, mitä eivät oikeastaan itsekään osanneet määritellä. Vanhainkoti ympäristönä ei miellyttänyt heitä. Henkilökohtaiset asiat eivät olleet hyvin, mikä osaltaan kertoo sairaudesta. Dementialle on tyypillistä se, että tuoreet muistot katoavat ja vanhat säilyvät ja aktivoituvat (Isohanni 1989, 171). Suurimmalla osalla dementoituneista vanhuksista oli fyysinen toimintakyky jäljellä. Heitä ahdisti eniten se, etteivät he päässeet vapaasti liikkumaan ja ulkoilemaan.

Periodipaikalle tullut pariskunta oli ulkoisesti niin fyysisesti, psyykkisesti kuin sosiaalisestikin toimintakykyisiä. Joskin osalla näistä alueista saattoi olla heikentymää, mutta se ei haastattelussa tullut ilmi muuten kuin heikentyneenä kuulona. He asuivat kotona omahoitajan turvin. He olivat erittäin tyytyväisiä vanhainkotielämään ja kaikkeen siihen tarjontaan mitä siellä oli. Ainoastaan ulkoilua he olisivat kaivanneet enemmän.

Eri tavoin heikentyneestä toimintakyvystä kärsivien vanhusten elämänaikaisissa kulttuuriharrastuksissa ei ollut mainittavia eroja harrastuneisuuden tai harrastamattomuuden välillä. Ainoastaan henkilökohtainen ero hengellisen ja maallisen suuntautuneisuuden välillä oli havaittavissa. Tästä voi päätellä, että siihen aikakauteen, jolloin nämä vanhukset ovat eläneet nuoruus- ja aikuisuusikänsä, on olennaisena osana kuuluneet erilaiset kulttuuriharrastukset ja yhteistoiminta, kuten kuorolaulu tai näytelmäkerho.

4. TAITEEN JA KULTTUURIN MERKITYS HOITOLAITOKSEN ARJESSA

Jo muinaisessa Kreikassa parannettiin sairaita taiteen avulla. Sairaatsaapuivat eri puolilta maata Epidauruksen terveyden jumalan pyhäkköön ja sairaalaan, mahtavan amfiteatterin viereen. Siellä he lepäämisen, liikunnan harjoituksen ja ruokavalion lisäksi kävivät teatterissa tragedia- ja komediaesityksissä. (Leijala 1997.)

4.1. ARTS IN HOSPITAL -HANKE

Yhdistyneet kansakunnat nimesi kulttuurinkehityksen vuosikymmeneksi ajanjakson vuodesta 1988 vuoteen 1997. Ensimmäiseksi hankkeeksi nimettiin Arts in Hospital -hanke, jonka yhtenä tavoitteena oli taiteen ja kulttuuritoiminnan saattaminen osaksi sairaaloissa tai hoitolaitoksissa asuvien arkea. Arts in Hospital -hankkeen synnyttäjänä oli entisen DDR:n ja Itävallan yhteistyö, missä lääkärit Helmit Böttcher ja Heinz Langer olivat Dresden-Neustadtin sairaalassa tehneet empiiristä tutkimusta kuvataiteen sopivuudesta potilashuoneisiin. Potilaat ja henkilökunta saivat arvioida erilaisten taideteosten sopivuutta potilashuoneisiin. Potilaat valitsivat kuvia, jotka tuottivat heille mielihyvää, synnyttivät ajatuksia, assosiaatiota ja fantasioita. (Liikanen 2003, 14-15.)

Hanke kytkeytyi YK:n kulttuurinkehityksen vuosikymmenen tavoitteisiin, missä etusijalla olivat ihmisten tasa-arvoinen osallistuminen kulttuuriaktiiviteetteihin ja kansainvälisen kulttuuriyhteistyön kehittäminen (mt., 13). Yhtenä hankkeen tavoitteena oli hoitokäytäntöjen kehittäminen taiteen ja kulttuurin keinoin sekä hoitolaitosten viihtyisyyden lisääminen. Toisena Arts in Hospital -hankkeen tavoitteena oli kiinnittää huomiota hoitoyhteisöjen fyysiseen esteettiseen ympäristöön sekä potilaiden että hoitajien näkökulmasta. (Leijala 1997.) Hankkeessa olivat mukana Suomen lisäksi Ruotsi, Saksa, Itävalta, Ranska, Norja ja Sveitsi. Kyseessä oli moniammatillinen ja poikkitieteellinen työryhmä, jonka toiminta suuntautui ammatillisten ryhmien (lääkärien, psykologien, arkkitehtien, sosiaalipsykologien), sosiaali- ja terveysministeriön, aluehallinnon virkamiesten sekä sairaalan johtajan kiinnostuksen mukaan. Kiinnostuksen kohteena oli mm. potilaan kohtaaminen ja hoitokulttuurin kehittäminen, taideterapian kehittäminen, hoitolaitosten arkkitehtuuri sekä institutionaalisia ja rahoituksellisia kysymyksiä. Tuloksina hankkeista ovat olleet mm. potilaskirjastojen kehittäminen ja taidegallerian perustaminen sairaalan yhteyteen (tällainen on mm. Ortonissa, Helsingissä). Lisäksi taiteilijoiden, kulttuurityöntekijöiden ja hoitolaitosten välistä yhteistyötä on kehitetty ja luotu yhteistyömalleja. Toiminnan tavoitteena ei ole ollut yksin taiteen vieminen hoitolaitoksiin vaan yhtä lailla kulttuuritoiminnan ja hoitotyön integroiminen. (Liikanen 2003,14-19.)

Kolmantena Arts in Hospital -hankkeen tavoitteena oli kehittää hoitokäytäntöjä ja terapiota taiteen ja kulttuurin keinoin sekä lisätä sairaaloiden ja hoitolaitosten viihtyisyyttä. Taustalla oli kokonaisvaltainen ihmiskäsitys: myös sairaana ollessaan ihmisellä on fyysisiä, intellektuaalisia ja emotionaalisia tarpeita. (mt., 15.) Suomessa hankkeen pohjalle perustettiin Terveyttä Kulttuurista -

verkosto, jonka tavoitteina oli mm. taiteen ja kulttuurin esteettisen merkityksen korostaminen sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen piirissä oleville sekä sosiaalisen hyvinvoinnin lisääminen. Lisäksi tavoitteena oli koetun terveyden edistäminen ja taiteen ja kulttuurin integroiminen osaksi hoitotyötä ja kuntoutusta (mt., 22). Liikasen pohti myös ihmisen kulttuurista kokemusta, sitä kun ihminen joutuu hoitolaitokseen. Tuolloin potilas joutuu mukautumaan uuteen kulttuuriin ja traditioihin sekä rakentamaan identiteettiään sen sosiaalisen yhteisön mukaan. (mt., 26.) Tässä prosessissa taiteella on Liikasen mielestä merkitystä. Taidetta tulee voida harrastaa ja nauttia hoitolaitoksen arjessa (mt., 27.) Shustermanin pragmatistisen estetiikan mukaan esteettinen kokemus on luonnollinen inhimillinen tarve ja perusoikeus, yksin tai yhteisössä toteutettavaa luovaa toimintaa sekä kokemuksellinen prosessi, joka voi muokata elämää (mt., 30).

4.2 TAITEEN MERKITYS TERVEYDELLE

Esteettisyys, ruumiillisuus ja kauneus ovat olleet terveydenhoidon sektorille vieraita tekijöitä. Shustermanin (1997, 205) mukaan esteettisen elämän tulisi kultivoida ruumiin mielihyviä ja harjoittamista. Esteettinen kokemus parantaa ja edistää terveyttä. Professori Matti Bergströmin mukaan taide on terveydelle välttämätöntä. Taide eheyttää, se poistaa pelkoja ja epävarmuutta omasta sielustamme ja sitoo ja kahlitsee sisäisiä demonejamme. Aivotutkijana Bergström puhuu syvien aivotointojen tasapainottumisesta esteettisen kokemuksen kautta. Juuri syvimmat aivosat säätelevät elimistön toimintoja, kuten hengitystä, ruoansulatusta ja verenkiertoa. (Bergström 1994, 10.) Tähän tulokseen on tullut myös ruotsalainen Boinkum Benson Konlaan tutkimusryhmineen. Konlaanin pitkäaikaistutkimukset kestivät yli kahdenkymmenen vuoden ajan. Tutkimuksessa arvioitiin esimerkiksi taideterapian vaikutuksia Alzheimerin taudin ja dementiapotilaiden hoidossa, kroonisissa somaattisissa sairauksissa sekä syöpäpotilaiden kivunhoidossa. Taiteella nähtiin olevan elämänlaatua, onnellisuutta ja levollisuutta lisäävä vaikutus. (Konlaan 2001, 20.) Konlaanin mukaan toinen taiteen tärkeä merkitys on katharsis. Katharsis tarkoittaa puhdistavaa psyykkistä ja emotionaalista kokemusta. Taide rauhoittaa. Esimerkiksi post-traumaattisen stressin purkamisessa visuaalinen symboli voi laukaista kinesteettisen- eli lihaskuistin. Tällöin asia, jolle henkilö ei ole löytänyt verbaalista ilmaisua, on mahdollista ilmaista taiteen avulla. (mt., 21.)

Visuaalisen taiteen lisäksi musiikkiterapia on hyvä apuväline kognitiivisten ja kommunikatiivisten ongelmien käsittelyssä. Musiikkiterapiasta on hyötyä stressin, jännityksen ja masennuksen lievityksessä, se on myös konkreettinen apu keuhkosairauksissa ja reumassa. Musiikilla on sosiaalinen ja emotionaalinen merkitys myös Alzheimerin ja Parkinsonin tautia sairastaville, dementikoille sekä syöpäpotilaille. (mt., 21-22.)

Toisessa Konlaanin tutkimuksessa selvitettiin taiteen ja kulttuurin suoria vaikutuksia terveyteen. Tutkimukseen osallistuneilta mitattiin verenpainetta, ACTH-hormonipitoisuutta ja kolesteroliarvoja ja vertailtiin niitä suhteessa henkilöiden kulttuuriharrastuksiin, joita olivat elokuva, teatteri, tanssi, konsertti, taidenäyttely, kirjasto, uskonnolliset toimitukset tai urheilutapahtumat. Tutkimuksessa seurattiin koehenkilöiden aivosähkökäyriä, kun koehenkilöt osallistuivat taideharrastuksiin tai urheiluharrastuksiin. Yllättävää oli, että taidekokemuksen jälkeen stressitekijät olivat alhaisemmat kuin urheilusuorituksen jälkeen. Kulttuuritapahtuman kokeminen tai taiteen tekemisen kokemus esteettisenä elämyksenä nähtiin merkittävänä terveyttä edistävänä tekijänä. (mt. 26-27.) Kun sosio-ekonomiset tekijät vakioitiin, kulttuuritapahtumiin osallistumisen havaittiin myös pidentävän elinikää ja vähentävän 57 % ennenaikaisen kuoleman riskiä. (Bygren 2003.) Eräässä tutkimusryhmässä osallistujat oli jaettu siten, että osa lisäsi kulttuuriharrastuksia ja osa vähensi. Tulos oli hyvin yksiselitteinen. Kulttuuriharrastuksen aktivoituminen lisäsi terveyttä ja harrastuksen pois jättäminen huononsi terveyttä. (Konlaan 2001, 60.)

Markku T. Hyypä on tutkinut yhteisöllisyyden merkitystä hyvinvointiin. Hän on tutkinut Suomen ruotsinkielisen rannikon väestöä, joka elää pidempään ja terveempänä kuin mikään muu kansanosa Suomessa tai Pohjoismaissa. Hyypän tutkimuksissa on tarkasteltu sosiaalisen pääoman yhteyttä, ihmisten välistä luottamusta, keskinäistä vuorovaikutusta ja tiheään vapaaehtoisverkostoon perustuvaa kansalaistoimintaa mahdollisina koettua terveyttä lisäävinä tekijöinä. Hyypä on vakioinut eri tekijöitä, mm. perimän, elintavat, koulutuksen, ammatin ja tulotason. Pohjanmaan suomenkielinen väestö sairastaa selvästi enemmän kuin ruotsinkielinen. Ruotsinkielisillä ystävien runsaus, luottamus, uskonnollisuus ja kotiseututoimintaan osallistuminen tulivat esiin tärkeimpinä terveyden lähteinä.

Yhtenä erityispiirteenä Hyypän tutkimuksissa nousi esiin kuorolaulu ruotsinkielisten naisten hyvän terveyden itsenäisenä selittäjänä. Kuorotoiminta sinänsä on hyvin sosiaalista toimintaa, sillä siihen liittyy paljon yhteistoimintaa kuten varainkeruuta kuoron toiminnalle, leirejä ja esiintymismatkoja. Kokonaisuutena kuorotoiminta on hyvin sosiaalista ja siten sosiaalista pääomaa ja yhteisöllisyyttä

lisäävää toimintaa. Niinikään kirjallisuus-, näytelmä-, musiikki- tai teatteriseuran merkitys yhteisöllisyyttä lisäävänä tekijänä ja kasvattajana on osa hyvinvointia. Tästä ovat muistoina erilaiset nuorisoseurat, jotka ovat ylläpitäneet toimintaa vuosikymmenten ajan. (Hyypä 2002, 183.)

Hyypä on tutkinut ihmisten hyvinvointia ja erityisesti sitä, miksi joillakin alueilla asuvat elävät pidempään ja voivat paremmin kuin joillakin toisilla alueilla asuvat. Hän väittää sosiaalisen osallistumisen liittyvän hyvään terveyteen. ”Osallistuminen vapaaehtoiseen kansalaistoimintaan vaimentaa stressiä ja vähentää masennusta riippumatta yksilön omista stressin hallintakeinoista tai ystävien antamasta sosiaalisesta tuesta” (Hyypä 2003). Hyypä esittää näin vastaväitteen ruotsalaistutkimukselle, jonka mukaan taide- ja kulttuuriharrastuksilla olisi hyvä vaikutus terveyteen. Hän painottaa yhteisöllisyyden merkitystä ja toisin kuin ruotsalaistutkimuksessa, Hyypän mukaan (2002, 143-147) amerikkalaistutkimuksessa käy ilmi, että uskonnollisiin yhteisöihin kuulumisen ja seurakunnan kuorossa laulaminen lisäävät terveyttä ja hyvinvointia. Ruotsalaistutkimuksessa kirkossa käymistä ei nähty merkittävänä terveyden ylläpitäjänä. Uskonnolliset yhteisöt tarjoavat kuitenkin yhteisöllistä toimintaa, esimerkiksi kesäjuhlat kuuluvat monen perheen ohjelmaan. Uskonnollinen toiminta pitää sisällään yhteisöllisyyden ja vuorovaikutuksen, jotka lisäävät luottamusta. (mt., 182).

4.3 VIRIKETOIMINTA HOITOLAITOSTEN ARJEN PURISTUKSESSA

Taide- ja kulttuuritoimintaa on ollut hoitolaitoksissamme jo vuosikymmenten ajan. Erityisesti 1970-luku oli taiteen, taideterapian ja muun viriketoiminnan kulta-aikaa. Silloisissa hoitolaitoksissa oli puutarhoja, joissa asukkaat saivat puuhastella. Kuvataiteilija Rafael Wardi työskenteli Nikkilän sairaalassa yli kahden vuosikymmenen ajan. (Liikanen 2003, 196-197.) 1990-luvulla taide- ja kulttuuri toiminta lopetettiin hoitolaitoksissa lähes kokonaan säästösyistä. Viriketoiminnanohjaajien virat muutettiin sairaanhoitajien viroiksi tai lakkautettiin kokonaan. Tämän muutoksen seurauksena tapahtui myös asennemuutosta. Viriketoiminta alettiin kokea ylimääräisenä työtaakkana ja ajantuhlauksena. (Liikanen 2003, 119.) Myös haastattelemani Pankarannan vanhainkodin hoitajat kertoivat jonkinasteista vastustusta olevan ilmassa. Asenteet ovat kuitenkin muuttuneet pikkuhiljaa ja suunta on parempaan päin. Kaikenlainen viriketoiminta ulkoilusta taide- ja kulttuuriaktiviteetteihin saa yhä suuremman huomion ja jalansijan vanhainkodissa. Ainoa este toiminnan laajenemiselle ovat henkilökunnan voimavarat ja taloudelliset resurssit.

Pankarannan vanhainkodin viriketoimintaan ei ole budjetoitu mitään, mikä on samanlainen tilanne kuin Mervi Leijalan (1997) tutkimukseen sisältyneissä laitoksissa. Leijalan otoksessa oli 243 hoitolaitosta, joista vain 35%:ssa oli taidetoimintaan budjetoitu määrärahoja. Paras tilanne oli psykiatrisissa sairaaloissa. Määrärahojen puute ei kuitenkaan ollut este viriketoiminnan järjestämiseen etenkin vanhainkodeissa. Rahoitus on merkittävä tekijä retkien järjestämisessä ja askartelumateriaalien hankinnassa. Pankarannassa tämä puute oli ratkaistu henkilökunnan luovuudella ja pieniin asioihin panostamisella.

Suomen kuntaliiton ja Stakesin yhteisprojektin ”Pieni on kaunista” (1996) ideana oli paikallisten voimavarojen käyttöönotto ja yhteistyöverkoston synnyttäminen kulttuuritoimen ja vapaaehtoisjärjestöjen kanssa. (Leijala 1997.) Tätä mallia Pankarannassa on toteutettu ja Liikasen (2003, 108) hankkeen myötä yhteistyötä esimerkiksi Mikkelin kaupungin kulttuuritoimen kanssa on pyritty pitämään yllä. Tosin resurssien vähäisyyteen vedoten hoitajat myöntävät olevansa liian passiivisia yhteistyöverkoston ylläpitämisessä eri sektorien kanssa (hoitajan haastattelu). Leijalan tutkimukseen osallistuneiden laitosten henkilökunta oli arvioinut vanhusten fyysisen kunnon olevan yksi este vanhusten osallistumishalukkuuteen ja toisena esteenä oli arvioitu taidetoiminnan vieraus. (Leijala 1997) Toisin kuin Leijalan tutkimuksessa kaikki haastattelemani vanhuksset olivat kiinnostuneet jonkin muotoisesta viriketoiminnasta. Omasta elämänhistoriasta riippuen se saattoi olla uskonnollista toimintaa, ulkoilua tai erilaisiin taidemuotoihin osallistumista. Se, ettei itse enää jaksanut tehdä, ei ollut este osallistumishalukkuudelle. Päinvastoin, hyväkuntoiset vanhuksset kaipaavat viriketoimintaa.

Haastattelija

Onko vanhuksilla odotuksia toiminnan suhteen?

Hoitaja

On, mitä heidän kanssaan keskustele, aina odottaa että kun tapahtuis jotakin etenkin meidän intervalliasukkaat. He kyselevät mitä täällä tapahtuu. - -

Tietysti kaikki isommat tapahtumat on semmosia mihin intervalliasukkaat haluaa tulla, esittää oikein toiveen että on mukavaa ohjelmaa.

Intervallipaikoille tulevat vanhukset ovat yleensä parempikuntoisia kuin vanhainkodissa pysyvästi asuvat. Kaikenlaiset tapahtumat ovat heille mukavaa vaihtelua kotielämään verrattuna. Haastattelemani pariskunta kertoikin tulleen lomalle vanhainkotiin, mikä tarkoitti myös omaishoitajan lomaa.

Rouva

Nyt ollaan viikon jakso, eiks myö yleensä olla oltu kaks viikoo,

Herra

Ollaan

Haastattelija

No sitten jaksatte paremmin olla kotona ku välillä käy täällä

Rouva

No sitten jaksaa, Sillä tavalla lomitellaan

Poika saa aina loman sitten

Taiteen ja kulttuurin merkitys terveyteen ja hyvinvointiin on saanut aikaan laajaa kiinnostusta eri alojen tutkijoiden keskuudessa. Tutkimusten kohteena on ollut sekä aktiivinen kulttuuriharrastaminen ja itse tekeminen että passiivinen erilaisiin tapahtumiin osallistuminen. Esimerkiksi Konlaanin (2001, 53) tutkimuksissa terveyden kannalta merkittävimäksi tekijäksi nousi osallistuminen kulttuuritapahtumiin, joita olivat elokuvat, teatterit, konsertit, elävä musiikki, taidenäyttelyt, urheilutapahtumat, museokäynnit tai lukeminen, musiikin tekeminen ja kuorolaulu. Mitä säännöllisempää osallistuminen oli, sitä parempi vaikutus sillä oli terveyteen. Kysymys on siis kulttuurin ja taiteen kokemisesta osallistumalla ja sen yhteisöllistävästä merkityksestä.

Susanne Langerin (1957 Leijalan 1997 mukaan) mukaan taiteen kieli on kommunikointiväline, jolla on sanojen kaltaisia merkityksiä. Taiteiden kieli ei perustu samoille loogisille säännöille kuin verbaalinen kieli, mutta sen avulla voidaan saavuttaa tunnetasolla koettuja ilmiöitä ja merkityksiä, joille ei verbaalisella kielellä ole vastinetta. (Leijala 1997.) Sekä taiteilija että käsityöläinen kutovat molemmat teokseensa syviä tunteita ja elämäntarinaansa. Vanhusten kertomasta voi löytää yhtymäkohtia suomalaiseen kansanperinteeseen. Käsillä tekeminen ja tarvekalujen valmistaminen ovat olleet osa arkea mutta samalla terapeuttisia kokemuksia ja tiedostamattomien tunteitten käsittelymahdollisuuksia.

4.4 TAITEEN JA KULTTUURIN MERKITYS VANHUSTEN KERTOMANA

4.4.1 KÄSITYÖLÄISYYS

Haastatellessani vanhuksia pyysin heitä kertomaan niistä omista taide- ja kulttuuriharrastuksista, joita heillä on elämänsä aikana ollut. Minua kiinnosti erityisesti se, kuinka taide ja kulttuuri ovat kuuluneet vanhusten elämään ja mitä merkityksiä he niille antavat.

Haastattelija

Onko teillä ollu joku semmonen harrastus joka ois ollu erityisen rakas?

Vanhus 5, nainen

No ainahan mie oon jottain harrastanut, ompelutyötä ja semmosta.

Haastattelija

Mitä työ ootte tehny työksenne?

Vanhus

No ompelutyötä.

Vanhus 9, puolisostaan

Siihen aikaan ku sä harrastit sitä, ku oli pakkoki, jos puuttu jotain huushollista ni ite piti tehdä

Lähdin kartoittamaan vanhusten kulttuuriharrastuksia sen pohjalta, mitä he ovat elämänsä aikana tehneet ja päädyin käsityöläisyyteen. Vanhusten kertomus käsitöiden tekemisestä oli hyvin vaatimatonta: ”ainahan oon jottain harrastanu”, ”aina oon jottain tehny ja ommellu” ja ”ite piti tehdä”. Lausumat kertovat aikakaudesta, jolloin kaupasta ei ollut ostettavissa kodin tarvekaluja. Käsitöitä piti tehdä ja niitä tehtiin jatkuvasti eikä niitä pidetty samalla tavalla taiteena tai erikoisuutena kuin tänä päivänä. Päinvastoin, ne olivat osa arkista aherrusta. Käsitöihin ommeltiin koko elämän kirjo iloinen ja suruineen. Monelle naiselle käsityöt ovat olleet rakkaita harrastuksia läpi elämän, joillekin jopa ammatti. Myös sepän ja kirvesmiehen ammatit ovat olleet samalla rakkaimpia harrastuksia.

Joutenolo ei kuulunut vanhusten nuoruudenajan kulttuuriin eikä siihen ei ollut edes mahdollisuutta. Kaikkea täytyi tehdä omiksi tarpeiksi. Vanhusten mielestä arvokasta on kaikki se, mitä on tehty itse. He arvostavat sitä, mitä heillä on. Usein on sanottu, että vanhukset ovat vähään tyytyväisiä. Vanhusten kertomuksista kuultaa tyytyväisyys ja arvostus sitä kohtaan, mitä heillä on. Materialistinen kulttuurin muutos on valtava. Vanhusten saattaa olla jopa vaikea hahmottaa kaikkea sitä, mitä on tarjolla tänä päivänä.

Vanhus 7, mies

Mie oon ammatiltain, onks siul mikä mie oon ammatiltain?

Haastattelija

Kyllä mie sitäkin aattelin kysyä.

Vanhus

Se on seppä, viiskymment vuotta mie omassa pajassa nakuttelin ja kyl mä sen tiän sen homman tiän minkälaista se on, se ol oikein mielenkiintoinen homma, -- ku mie hevosii kengittelin ni se ku läks pois ni koht tuli toinen tilalle, melkein jono vaan niitä hevosii, talven aikana etenki, ni siin meni aika mukavasti, ja sit sitä maatalouskaluston korjailua, enste tehtiin, rekiä rauoittelin ja kärriä ja muuta.

”Mielenkiintoinen homma” kertoo tekemisen antamasta elämänsisällöstä. Käsitöläisyys oli hyvin yleistä vanhusten nuoruudessa. Ompelija, kirvesmies ja seppä olivat arvostettuja ammattimiehiä. Työ on ollut yhtä kuin harrastus, eikä agraariyhteiskunnassa tunnettu työn ja vapaa-ajan eroa. Liikanen siteeraa Maaria Linkoa, jonka mukaan tekemisen pakon toteuttaminen merkitsee taiteen ja käsitöiden tekijöille matkaa itsensä hyväksymiseen (Liikanen 2003, 119). Kertomukset menneisyyden rakkaista harrastuksista ja elämän pituisista mukana kulkeneista tekemisistä kertovat arjen merkityksestä, siitä kuinka tärkeää on ollut saada tehdä hyödyllisiä töitä ja samalla palvella kanssaihmissä, jopa koko yhteiskuntaa.

Suurimmalla osalla vanhuksista elämänmittaiset harrastukset ovat jääneet vanhainkotiin muuton takia. Tärkeimmiksi harrastuksiksi ovat muodostuneet syöminen ja nukkuminen. Harrastuneisuuden muutoksen yhtenä syynä on Isto Ruoppilan (2002, 135) mukaan fyysisen toimintakyvyn heikkeneminen, joka on 75 vuotta täyttäneillä naisilla nopeampaa kuin saman ikäisillä miehillä.

Tähän liittyy vaikeus selviytyä arjesta, sekä kotitöistä että kodin ulkopuolisista välttämättömistä askareista.

Vanhus 7, mies

*No kyllähän miulla aina enneaikaa oli ain enneaikaa oli
käsityöt hyvin pinnassa ain mut täällä ei mittää käsitöitä
voi tehdä täällä ei voi ku syöä ja nukuta vaan, ne on
suurempii harrastuksii*

Lukeminen on tärkeä ajanviete niille, jotka näkevät kirjan tekstin. Koska vanhainkodissa ei ole virikeohjaajaa, kutominen ja muut käsityöt ovat jääneet kokonaan pois. Tutkimusten mukaan vanhuksille mieleisimpiä kirjoja ovat ne, jotka jollakin tavalla liittyvät heidän elämänsä historiaan. Liikanen (2003, 118) siteeraa Maaria Linkoa, jonka mukaan esimerkiksi Laila Hietamiehen teoksissa liittymäkohdat lukijoiden henkilöhistoriaan ja suomalaiseen kulttuuriin kiehtovat. Lisäksi Kimmo Jokisen mukaan suomalaista proosaa arvostetaan, koska siinä kuvataan suomalaista luontoa ja perusasioita, jotka toistuvat jokaisen elämässä - huumoria, työntekoa ja elämänmyönteisyyttä.

Haastattelija

Entäs se lukeminen, onko se ollu mieleinen harrastus?

Vanhus 1

*On (naurua), on se, se on ollu, mul on nyt noita ku täällä on
yks näistä henkilökunnasta tuonu niitä kirjastosta, ni mää
sain et nyt mää olen niin täynnä Hietamiestä et nyt ei saa
niitä tuoda mulle kukaan (naurua), monta monta kirjaa mää
olen nyt lukenu nyt sitten jo täällä, että se on mun mielestä
yhtä tyhjän kanssa.*

Omahoitaja on monelle vanhukselle portti kirjojen maailmaan kun itsellä ei ole mahdollisuutta kirjastoon lähteä. Omahoitajat käyvät kirjastossa ja tuovat vanhuksille lukemista. Vanhainkodissa on jonkin verran kirjallisuutta, mutta määrärahoja uusien kirjojen hankintaan ei ole.

4.4.2 ELÄMÄN MITTAISET KULTTUURIHARRASTUKSET

Kun kyselin vanhuksilta heidän osallistumisestaan kulttuuriharrastuksiin, sain aluksi vain kieltäviä vastauksia. Vanhusten elämänselämän aikana osallistuminen korkeakulttuuriin on ollut rajallista. Oopperasta esimerkiksi ei tullut yhtään mainintaa eikä klassisesta musiikista. Keskusteltuani hetken kulttuuriharrastuksista, tuli ilmauksia näyttelemisestä, tanssista ja konserteista. Kulttuuriharrastusten tuli toisaalta olla laadukkaita ja ylevöittäviä. Toisaalta kertomukset vanhusten elämänselämästä ja menneestä aikakaudesta tuovat esiin sen kulttuurin, missä he ovat eläneet: osallistuminen erilaisiin tapahtumiin on tarkoittanut itse ja yhdessä kyläyhteisön voimin tekemistä. Korkeakulttuurisia tapahtumia oli harvassa ja kaukana maaseudulta, missä suurin osa vanhuksista on nuoruutensa asunut. Lisäksi eri työmuodot, vuorotyö sekä perhe-elämä olivat olleet osallistumista rajoittavia tekijöitä.

Haastattelija

Oottako työ elämän aikana osallistunut kulttuuritoimintaan?

Vanhus 11, mies

Kyllä meillä ol näytelmäkerho, kansantansseja ja kaekkee.

Vanhus 12, nainen

Käsitöitä ja tanssia, jazz-tanssia mutta ihan nuorena ollessa.

Vanhus 3

No konserteissa on tullu aika vähän käytyä

Laulaminen, kuorolaulu ja yhteislaulu, virsien veisaaminen sekä soittaminen ovat olleet monelle vanhukselle läpi elämän kantaneita harrastuksia. Niihin ei välttämättä ole tarvittu suurta ryhmää. Musiikkia on voitu tuottaa oman perheen voimin tai taloon sattuneiden vierailijoiden kanssa. Kuorolauluperinne näyttää eläneen vahvana myös maaseudulla. Kirkkokuorot ovat olleet jokaisen seurakuntalaisen ulottuvilla. Myös kristillinen elämänselämänselämys on ohjannut monia osallistumaan seurakuntien kuoroihin. Seuraperinne erityisesti maaseudulla on ollut vahva. On kokoontunut veisaamaan ja kuulemaan Jumalan sanaa eri puolille kylä.

Haastattelija

*Onko teillä ollu kulttuuriharrastuksia, oletteko käyny
konserteissa tai teatterissa?*

Vanhus 9

No ei pahemmin, hengellisessä kuorossa on oltu.

Haastattelija

Mitä työ ootte harrastanu, mitä ne on olleet sillon aikasemmin?

Vanhus 7, mies

*Mie olin nuorempana kova laulamaan ja veisailemaan tuota,
kuorohommassaki olin mukana aika kauan - - kyl mie noita
oon sähköurkuja oon soittant ja vähän sitte ko
mie olin töissä ensin semmoses paikas siin ol harmoni siin
talos ni sitä mie soittelin vähän aina, mut mie ku en oikein
jaksanu seurata nuotteja ja sanat ois – kaikki mut mie
mitä ulkomuistista osasin soittaa ni niitä mie soitin kaikkia
tuota, virskirjan läpi tuota melkein, kyllä, se ol nyt se harrastus
tuo soittaminen miun kotona.*

Harrastusten on katsottu sijoittuvan vapaa-aikaan. Ne mahdollistavat itseilmaisun ja sitä kautta lisäävät itsetuntemusta mikä taas parantaa terveyttä ja hyvinvointia. Nuoruudessa alkaneet harrastukset muodostuvat usein elinikäisiksi, elleivät toimintakykyä rajoittavat tekijät tule liian ylivoimaisiksi. (Ruoppila 2002, 134.) Haastatteluissa erottuvat vapaa-aikaan sijoittuvat harrastukset käsitöistä, joiden tekemiseen liittyy selkeä tarve. Käsitöitä piti tehdä, koska piti saada vaatteita ja muita tarvekaluja. Harrastukset sen sijaan olivat enemmän sosiaalista ajanvietettä ja hyvää oloa lisääviä tekijöitä.

5. KULTTUURIA VANHAINKODISSA

Hanna-Liisa Liikasen tutkimuksen (2003, 114) mukaan hoitolaitoksessa asuvat vanhukset kaipaavat sosiaalisia kontakteja ja yhteisöllisyyttä. Kulttuuritoiminta, joka Liikasen tutkimuksen aikana laitoksiin tuotiin, koettiin yhteisöllisenä ja yhteishenkeä lisäävänä. Taiteen laatu ei ole lainkaan yhtä

tärkeää kuin toiminnan tuoma vaihtelu, joka luo yhteisöllisyyttä. Kulttuurin tärkein tehtävä hoitolaitoksissa onkin arjen rikastaminen. Tätä mieltä ovat myös hoitajat.

Haastattelija

Kumpi on mielestäsi tärkeämpää, esitettävän taiteen laatu, vai se että tapahtuu jotain?

Hoitaja

En näe merkitystä laadulla, enkä sillä että tapahtumia on hirveesti.

Täytyy muistaa että meidän vanhukset on sairaita.

Virike se voi olla pientä, todella pientä, joku taulu tai joku laulu, se riittää että tulee hyvä olo. Me ei

missään tapauksissa satsata balettiesityksiin tai oopperalaulajiin, vaan pieniin asioihin. Vuodenaikojen vaiheluun on kiinnitetty huomiota.

Sillä, miten taide koettiin, ei Liikasen tutkimuksen mukaan ollut eri taiteenlajien välillä suuria eroja. Yleisesti ottaen taide ja kulttuuri koettiin merkityksellisinä arjesta irrottajina, ne toivat myös muistoja vanhoista ajoista, tapahtumista ja mielenmaisemista. Fyysistä kuntoa ei koettu esteeksi kokemiselle ja nautinnolle - tanssiakin saattoi mielessään ja toisten tanssia katsellessa. Musiikilla koettiin olevan tärkeä yhteys muistoihin, nuoruuden aikoihin ja aikaisemmin elettyyn elämään. Runot, kirjallisuus ja maalaaminen koettiin linkkeinä aikaisempaan omakohtaiseen tekemiseen. Erään kuvataiteilijan mukaan maalaaminen ilmaisee yksilön sellaisia puolia, joita hän ei kykene sanoin vielä tai koskaan ilmaisemaan. Maalaaminen on prosessi täynnä hauskoja oivalluksia. (Liikanen 2003, 113-118.)

Pankarannan vanhainkodissa on Liikasen hankkeen innoittamana hankittu lisää taidetta sekä pyritty muuttamaan hoitokulttuuria taide-elämyksille myönteisemmäksi. Tämä on suuri askel hoitolaitoksessa, joka laman kourissa joutui luopumaan askarteluohjaajastaan. Hankkeen aikana oli nähtävissä, että suhtautuminen virketoimintaan oli jokseenkin negatiivista. Viriketoiminta toi hoitajien mielestä lisätyötä (Liikanen 2003, 119). Asennemuutosta on tapahtunut, vaikka vastustusta edelleenkin ilmenee. Viriketoiminta ja vanhusten ulkoiluttaminen ovat tänä päivänä olennainen osa perushoitoa.

Kyselin vanhuksilta millaisesta toiminnasta he olivat kiinnostuneita vanhainkodissa ollessaan. Pyrin myös kartoittamaan sitä, kuinka paljon heillä on omasta mielestään mahdollisuuksia toteuttaa toiveitaan ja harrastuksiaan asuessaan vanhainkodissa. Ne, jotka olivat virkeitä ja asuneet pidempään vanhainkodissa, olivat nähneet millaisia mahdollisuuksia vanhainkodilla on järjestää viriketoimintaa, taide- ja kulttuuritapahtumia sekä juhlia. Yleisesti ottaen vanhuksset olivat hyvin tyytyväisiä tarjolla olleeseen ohjelmaan. Vaikka ei juuri mitään kaivata eikä osata toivoa, niin se mitä annetaan, otetaan mielihyvin vastaan.

Osallistumishalukkuus kertoo siitä, että erilaiset kulttuuriharrastukset ovat kuuluneet hyvin olennaisena osana nuoruuteen ja aikuisuuteen. Kun vanhus sanoo ”meikäläiset ei järjestä” merkitsee se hänelle sitä, että nuoruudessa oli tapana olla itse järjestämässä toimintaa naapuruston ja kyläläisten kanssa. Tässä kuvastuu kulttuurinen konteksti missä vanhuksset ovat elämänsä eläneet.

Haastattelija

Onko muita semmosia tapahtumia mihinkä mielellänne osallistutte?

Vanhus 1, nainen

Nii, kyllä mä osallistun kun ne vaan järjestää, mut täällä ei meikäläiset järjestä oikeastaan mitään semmosta et se on noitten muitten järjestettävänä, ja olihan meillä vapputanssitkin (naurua) ei muuta kun siellä istutaan ja vahdataan.

Haastattelija

Ettekö lähteny tanssimaan?

Vanhus

No ku en mä pysin pystyssäkään.

Seurasin dementiaosastolla viriketuokiota. Sillä kerralla ohjelmaan kuului kirjan lukeminen. Hoitajien pyynnöstä luin katkelman Kustaa Vilkun ”Vuotuista Ajantietoa”. Vanhuksset alkoivat nuokkumaan, nukahtelivat. Hoitajien kertomusten mukaan tätä tapahtui toisinaan. Samaisessa viriketuokiassa hoitaja heitti palloa vanhuksille ja myöhemmin tanssitti heitä. Nämä fyysistä

aktiiviteettia vaativat virikkeet saivat vanhukset paljon paremmin mukaan kuin passiivinen luennan kuuntelu ja sen pohjalta tapahtuva keskustelun virittäminen.

Taidenäyttelyistä vanhukset eivät enää olleet kovinkaan kiinnostuneita, koska se vaatii lähtöä vanhainkodin ulkopuolelle. Omakohtainen osallistuminen ja tekeminen tai osaaminen eivät ole esteinä kulttuurin kuluttamiselle ja nauttimiselle.

Vanhus 1

*Taiteesta mää en nyt oikein ja kun mää en pääse
mihinkään oikein kättelemmäänkaan mittään enää*

Haastatteija

Ootteko harrastanu musiikkia?

Vanhus 13, nainen

*En oo soittaja enkä laulaja mutta tykänny kuunnella
kaikenlaista musiikkia.*

Kulttuuritoiminnalla on merkitystä ja vanhukset ottavat sitä mielellään vastaan. Sanonnat ”en oo musiikki-ihminen mutta tykkään kuunnella”, ”en oo taiteilija” ja ”en mää nyt enää” kertovat siitä kuinka tärkeää taide ja kulttuuri on ollut arjessa, vaikka siitä ei ole suurta numeroa tehtykään.

Haastattelija

*Onkos jotain semmosia harrastuksia jotka on mukana
tullu tänne että vieläkin voitte harrastaa?*

Vanhus 3

*No ku mä tulin tänne ni mä luin ja sitten tuo askarteluohjaaja
sano että ku sä oot aikasemminkin kutonu ni voit ruveta kutomaan,
miä olin kutonu aika paljon nuoruudessa, se tuntu vähän hankalalle
mie tein sitä monta vuotta, on mulla vieläkin lankoja mutta ei nyt
oo ollu tarvista.*

Yhteisöllisyyden merkitystä ei ole turhaan korostettu kulttuuritoiminnasta puhuttaessa. Aikaisemmin aktiivinen vanhus on jättänyt harrastuksensa koska vanhainkodilla ei ole ollut virikeohjaajaa. Yksin ilman ohjaajaa tekeminen ei innosta ja näin harrastusten kirjo kapenee.

5.1 ESTRADILLA ANNIKKI TÄHTI

Haastattelujaksoni aikana Annikki Tähti konsertoi Pankarannan vanhainkodin tiloissa. Konsertin jälkeen järjestimme ryhmähaastattelutilanteen, johon osallistui kahdeksan vanhusta. Konsertti oli vanhuksille hyvin merkittävä tapahtuma, mikä näkyi siinä, että ryhmätilanteessa vanhukset muistelivat omaa nuoruuttaan. He muistelivat, kuinka he olivat olleet kuuntelemassa Annikki Tähteä ja kuinka hänen laulujaan oli kuunneltu kotona radiosta koko perheen voimin. Konsertti herätti voimakkaita nuoruusmuistoja. ”Nuorena käytiin tanssimassa, ei nyt enää”, ”kovasti tykättiin”. Annikki Tähteä pidettiin ”oikeana laulajattarena”. Tässä voi nähdä kulttuurisen kontekstin, joka muodostuu aikalaisuudesta ja tuttuudesta. Kun oli kuultu vuosikymmenet hänen lauluansa, laulut herättivät voimakkaita muistoja. Laulut tuntuivat oikeilta ja aidolta.

Haastattelija

No niin, Annikki Tähteä kuunneltiin, ootteko työ ollu aikasemmin?

Vanhus 1

yli kuuskymment vuotta siit on aikaa kun mie hänet ensimmäisen kerran näin ja siit lähtien myö on aina sillon tällö nähty tääl, mie olin ihan tuommone kumisaappaan kokonen kun mie hänet näin ensimmäisen kerran.

Vanhus 3

ja kyllä minä jos minä oikeesti pääsin – lehestä et oli Annikki Tähti ni kyllä minä en lähtenä mihinkään kyllä minä pistin ration auki ni kyllä minä ainakin tykkäsin

Haastattelija

Oottekos työ käyny paljon tanssissa?

Vanhus 3

Kyllä mää ennen nuorena mut en mää nyt enää

oo käyny – silloin kun käytiin tanssimassa sotilaitten kanssa.

”Kumisaappaan kokoisesta” juontuvat muistot saavat vanhukset muistelemaan sitä aikaa, jolloin kuunneltiin radiosta ”Lauantain toivottuja levyjä” tai käytiin lavatansseissa. Joku saattoi olla vanha tuttu Tähdessä tai muuten kokea tuntevansa solistin kuunneltuaan musiikkia vuosikymmenten ajan.

Haastattelija

Mikäs se on paras laulu mikä sillä Annikki Tähellä on?

Vanhus 1

Tuo Olavinlinnasta se tuota

Vanhus 2

Siitä mä tykkäisin ku se laulo sen Monrepon puiston

Itse seurasin katsomossa vanhusten reaktioita ja eläytymistä Annikki Tähdessä konserttiin. Joku kuunteli silmät kiinni, lauloi hiljaa mukana ja löi jalalla tahtia. Lähes kaikki eläytyivät ja antoivat musiikin viedä mukanaan. Vain joku huonokuntoinen halusi pois kesken konsertin. Musiikki palautti mieliin muistoja. Ryhmähaastatteluun osallistuneet vanhukset puhelivat menneisyydestä ja muistelivat nuoruuttaan.

Vanhus 1

Oon mie vähän tanssinu ja kun mie siellä eläkeläisten

kokouksissa joskus käyn ni ne mummot on vieny

minut väkisin sinne lattialle, mut eihän se mittään

tanssia kuhan siinä naista vasten hankasin, mut

se ei oo mittään tanssia, se ol eläkeläisten tanssia,

lattialle noutoa, mut ei se mittään tanssia ollu.

Vanhus 6

*Kyllähän se muistuttaa, tulee ihan nuoruus mieleen
kun nyt kuuntelee musiikkia minäkin aina tokkopa jääny
Porrassalmelta aina yhetkään tanssit tanssimata ku käytiin
tanssimasa silloin nuorena, sotilaathan meitä aina enimmäkseen
tanssitti ku meillä ei niin vakituisia tanssijoita ollu.*

Vanhus 3

*Kyl mää aina kävin nuorena ja on siitä 13 vuotta aikaa kun
mää menin poikani tyttären häissä viimestä kertaa valssia
mutta oli semmoset pahat ne kengänpohjat että ne ei oikein luistanu*

Vanhus 1

*Kaik laulut ol hyviä mitä se laulo, ku se laulo meille nii itku
meinas tulla väkisin, tunnetuin kaikki ni siinä vähän itku pyrki
tulemaan kun kuunteli, en miä tiä, mitä lie muistikuvia, mut
kun on herkäks tullu tuo touhu kaikin puolin ni siinä meinaa itku
tulla väkisinkin.*

Vanhukset eläytyivät muistoihinsa liikutukseen asti. Arki vanhainkodissa unohtui, kun pysähdyttiin muistelemaan, millaista elämä silloin oli ja kuinka he olivat nauttineet tanssimisesta. Nuoruudessa mahdollinen harrastus on iän myötä jäänyt, mutta muistot säilyvät elävinä ja vievät mukanaan. Liikanen totesi tutkimuksessaan, että taide ja kulttuuri tempasi mukaansa, sai mielen liikkumaan vanhoihin aikoihin, pois nykyhetkestä (Liikanen 2003, 115).

Muutama päivä konsertin jälkeen haastattelin dementiayksikön asukkaita, jotka hekin muistelivat viikon kohokohtaa. Annikki Tähten esiintymisessä arvostettiin erityisesti eläytymistä, sitä että ”sydän oli mukana siinä ku se laulo”.

Vanhus 11, mies

*Oon minä käynä noissa mitä ne tulee ja tarjoo,
kävi Annikki Tähtiki tässä esiintymässä ja ol se joku muukii vielä.*

Haastattelija

Miltä se Annikki Tähti kuulosti?

Vanhus

No vielähän se osas laulaa.

Vanhus 6, nainen

Joo että hyvin se laulo vieläkin vaik se on jo noin vanha

ihminen ni hyvin laulo vielä ja hyvin oli mukava kuunnella

sitä sen laulua, paneutu lauluunsa ja sydän oli mukana siinä

ku se laulo.

Elämyksen merkitys näkyi myös dementoituneissa vanhuksissa. He muistelivat konserttia ja vaikka sen tarkka ajankohta oli heiltä unohtunut, sillä ei ollut merkitystä. Merkityksellistä oli sen sijaan se hyvä olo ja nuoruusmuistot, minkä konsertti oli vanhuksille jättänyt.

Ulkopuolisen esiintyjän tuoma laadukas ohjelma näyttää vaikuttavan vanhuksiin voimakkaammin kuin arjen keskellä tapahtuvat pienet hetket. Eräs hoitaja kertoo, että silloin kun heillä on vierailija, vanukset pukeutuvat juhlavasti. Ehkä tämäkin omalta osaltaan nostaa tapahtuman arvoa ja jää syvemmin mieliin. Toisaalta kyse on myös harrastajatoiminnan, itse tekemisen ja korkeakulttuurin eroista. Harrastustoiminta on kuulunut niin merkittävänä osana vanhusten nuoruuteen ja aikuisikään, ettei sitä osattu erikseen kategorisoida. Korkeakulttuuri ikään kuin ylevöittää, siihen kuuluu lähteminen ja pukeutuminen, seikat, jotka nostavat tapahtuman arjen yläpuolelle. Liikasen mukaan hoitolaitosten väki nautti taiteilijoiden vierailuista ja muista juhlavista hetkistä. Taiteen koettiin koskettavan syviä tunteja. Taide on silta, joka vie arjen yli ja saa edes hetkeksi unohtamaan omat sairaudet. (Liikanen 2003, 121.)

6. PIENET ASIAT TUOTTAVAT HYVÄÄ OLOA

6.1 ELÄMÄNLAATU

Hyvä olo, elämänlaatu ja hyvinvointi tukevat terveyttä. Terveys on WHO:n määritelmän mukaan fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin tila eikä pelkästään sairauden puuttumista tai raihnaisuutta (WHO 1956). 1970-luvulla terveyteen alettiin liittää käsite "elämänlaatu". Olen tässä

tutkimuksessa yhdistänyt hyvän olon, hyvinvoinnin ja elämänlaadun käsitteet. Haastatellessani vanhuksia kyselin, mitä ovat ne tekijät, jotka vaikuttavat hyvään oloon, hyvinvointiin ja elämänlaatuun ja vastauksissa nämä kaikki kolme asiaa määriteltiin hyvin yhden suuntaisesti.

Merja Ahto (1999) siteeraa italialaista epidemiologi Saraccia, joka on arvostellut WHO:n peruskirjan määritelmää terveydestä ja toivonut tähän uudistuksia. Saraccin mukaan kyseinen määritelmä kuvaa pikemminkin onnea kuin terveyttä. Onni ja terveys ovat kuitenkin eri asioita ja niiden suhde vaihtelee. Sairaus tekee yleensä onnettomaksi mutta terveys ei tee välttämättä onnelliseksi. Hän katsoo, että terveys on juuri sairauden puuttumista. Terveys on yleismaailmallinen ihmisen perusoikeus, mutta onni ei voi olla sellainen, koska se on subjektiivinen tila.

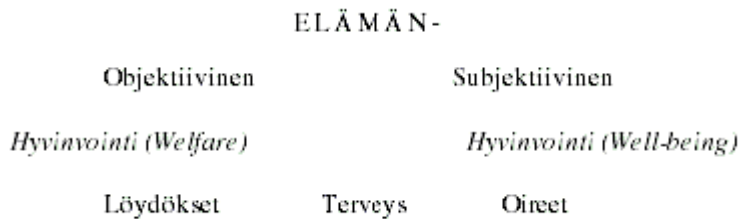
Lea Rissanen (1999) on tutkinut pohjoissuomalaisia kotona asuvia vanhuksia ja mm. heidän näkemyksiään hyvästä olost. Tutkimuksen mukaan hyvän olon kokemukset liittyivät terveyden kokemiseen. Sekä naisilla että miehillä hyvä olo ilmeni monisisältöisinä arkielämän tapahtumina kuten asioiden sujumisena ja sosiaalisina suhteina. Rissanen tutkimuksen mukaan varsinkin naisille kaikkein tärkeimpiä hyvää oloa tuovia tekijöitä olivat kotiin ja perhepiiriin liittyvät asiat. Toiseksi sosiaaliset suhteet koettiin hyvän olon tuojina. Naapurien ja ystävien merkitys keskustelukumppaneina oli tärkeä. Erityisesti esiin nousi huumori ja muu hyväntuulinen kanssakäyminen. Lasten ja lastenlasten hyvinvointi oli naisille tärkeää, samoin kaikenlainen yhteydenpito heidän kanssaan. Myös terveys koettiin hyvän olon lisääjänä ja terveys määriteltiin kivuttomuutena.

Miehille tärkeitä hyvää oloa lisääviä tekijöitä olivat asioiden ja töiden sujuminen sekä taloudellinen hyvinvointi. Miehet kaipasivat ymmärrystä tekemisilleen ja siksi läheiset ihmiset koettiin tärkeinä. Toisena miehilläkin oli lasten ja lastenlasten hyvinvointi. Viimeisinä tulivat sosiaaliset suhteet, terveys ja luonto. Monille miehille metsästys ja kalastus ovat olleet rakkaita elämän mittaisia harrastuksia. Niinpä vanhanakin koettiin luonnossa liikkuminen ja oleminen hyvää oloa lisäävinä tekijöinä.

Rissanen tutkimuksessa kävi ilmi, että vanhukset olivat sopeutuneet sairauksiinsa ja lääkityksestä huolimatta kokivat voivansa hyvin. Heille oli tärkeää pitää itsestään huolta. Hyvää oloa lisääviksi tekijöiksi koettiin terveyden lisäksi uskonnollisuus ja sosiaaliset suhteet. Naisille merkityksellisiä olivat erityisesti sosiaaliset suhteet ja toisten ihmisten kanssa sovussa eläminen; miehille tärkeitä olivat elämän ulkoiset puitteet.(Rissanen 1999.)

Merja Ahto puhuu tutkimuksessaan elämänlaadun mittaamisen on vaikeudesta. Hänen mukaansa elämänlaatu on kulttuuri- ja yksilöspesifinen käsite. Elämänlaatuun vaikuttavat lukuisat muutkin tekijät kuin terveys. Mitattaessa eri sairauksien vaikutuksia elämänlaatuun hän puhuu terveyteen liittyvästä elämänlaadusta ja tarkoittaa sillä ihmisen kokemusta omasta terveydentilastaan sekä siihen liittyvistä fyysisistä, psyykkisistä ja sosiaalisista tekijöistä.

Ahto havainnollistaa elämänlaadun määritelmää seuraavalla kaaviokuvalla:



Kuva 1. Elämänlaadun käsite ja ulottuvuudet

Subjektiiivinen hyvinvoinnin tunne Ahton mukaan kuvaa henkilön omia arvoja, uskomuksia ja tunteita. Subjektiiiviseen onnellisuuteen sisältyy elämän koko kirjo, niin positiiviset kuin negatiivisetkin tunteet. Hyvinvointi sen sijaan kertoo yksilön suhteesta yhteiskuntaan. Siihen kuuluvat terveydenhuolto, yksilön kyky suoriutua jokapäiväisistä askareista ja toimista sekä mahdollisuus käyttää tarjolla olevia avustajia. (Ahto 1999.)

6.2 HYVINVOINTI JA ESTETIIKKA

Erik Allardt (1976, 38-49) näkee hyvinvoinnissa kolme ulottuvuutta: having (elintaso), loving (sosiaaliset suhteet) ja being (itsensä toteuttamisen muodot). Ensimmäinen ulottuvuus pitää sisällään hyvinvoinnin perusedellytykset, kuten fysiologiset tarpeet, ravinnon, nesteen, lämmön ja turvallisuuden. Näiden lisäksi tarvitaan rakkautta ja itsensä toteuttamista. Yhteisöllisyyden tarpeet - välittäminen, rakastaminen ja rakastetuksi tuleminen - kertovat sosiaalisten suhteiden verkoston merkityksestä ja ovat nekin perustarpeita. Yhteisöllisyys tarvitsee toteutuakseen aktiivista ja spontaania toimintaa. Kielellä on tärkeä merkitys yhteisöllisyyden muodostumisessa. Roolimuodostukset, ystävyys ja rakkaussuhteet edellyttävät yhteistä kieltä, jolla kommunikoida, sekä kykyä asettua toisen asemaan ja toimia empaattisesti.

Itsensä toteuttamisella on tärkeä merkitys yksilön hyvinvoinnin kannalta. Mikäli yksilöllä ei ole mahdollisuutta toteuttaa itseään, häntä uhkaa vieraantuminen ja syrjäytyminen. Oman arvontunto syntyy, kun yksilöllä on mahdollisuus tehdä niitä asioita, jotka ovat hänelle tärkeitä. Arvostus ja hyväksyntä edellyttävät, että yksilö huomioidaan ainutlaatuisena, hän saa osakseen arvontuntoa, hänellä on mahdollisuus osallistua erilaisiin aktiviteetteihin sekä vaikuttaa itseään ja ympäristöään koskeviin asioihin.

Hanna-Liisa Liikanen lähestyi hyvän olon käsitettä taiteen ja kulttuurin näkökulmasta. Esteettisyys ja kauneus ovat arvoja, joita tulisi kuulua jokaisen ihmisen jokapäiväiseen elämään sekä arjen rikastuttamiseen. (Liikanen 2003, 29.) Esteettisen kokemuksen tarve ilmenee meillä jokaisella jokapäiväisessä elämässämme. Richard Shustermanin (1997, 75) mukaan taide kehittää tunneherkkyyttä ja parantaa moraalisen tunnon ja ihmisymmärryksen kykyä. Taide on keino päästä arjen yläpuolelle. Se on henkilökohtainen kokemus, joka tapahtuu hetkessä ja sisältää kokijan historian, elinpiirin ja kulttuuritaustan. Ellen Dissanayaken mukaan taiteella on itseisarvo, joka mahdollistaa esteettisen elämyksen. Ei siis tarvita konkreettista tarkoitusta. (Liikanen 2003, 36.)

Taiteen autonomia on taiteen kumoutumaton aspekti ja oleellinen sen arvolle. Taiteen arvostaminen taiteena eikä jonakin muuna vaatii taiteen tuottamisen autonomista kenttää. Taide mielletään yleensä kuuluvaksi johonkin; taide saa ilmenemismuotonsa vasta sitten, kun se on kohdannut yleisönsä. Autonominen taideteos on tarkoituksensa mukainen vain viitatessaan itseensä, sillä irtautumalla käytännön toiminnan vaatimuksista taide määrittää ja oikeuttaa itse itsensä. Taiteen yhteiskunnallinen funktio on sen funktiottomuus. (Mt., 122-123.) Taiteen merkitys yksilön hyvinvointiin ilmenee yksilön mahdollisuutena osallistua taiteen tekemiseen taiteen itsensä sekä yksilön oman hyvinvoinnin vuoksi. Esteettinen kokemus lisää hyvää oloa, mutta myös yhdistää niitä, jotka yhdessä taidetta tekevät. Taide sinänsä ei myöskään arvota tekijäänsä, vaan jokainen yksilö on yhtä hyvä tai yhtä merkittävä toimija taiteen kentällä.

Shustermanin mukaan moraalit voi kehittyä ainoastaan esteettisestä, ei fyysisestä, asiaintilasta. Taiteen mittava kommunikatiivinen voima on tärkeää (Shusterman 1997, 74). Ainoastaan esteettisen kommunikoinnin tapa yhdistää yhteisön, koska se liittyy siihen, mikä on kaikille yhteistä. Siellä, missä maku hallitsee, ei suvaita minkäänlaista etuoikeutta tai itsevaltiutta, ja esteettisen ulkomuodon valtakunta laajentaa valtaansa. (Mt., 75.) Shustermania mukaillessani esteettisellä on hyvin tärkeä merkitys hyvinvoinnissa sekä yhteenkuuluvaisuuden tunteen lisäämisessä, mutta myös minän eheyttämisessä.

6.3 HYVÄÄ OLOA YSTÄVIEN KANSSA

Kuten edellisissä luvuissa vanhusten kertomuksista käy ilmi, he ovat vähään tyytyväisiä koska ovat tottuneet elämään niukkuudessa sekä kulttuurissa, missä tarjonta on ollut merkittävästi vähäisempää kuin nykykulttuurissamme. Näin on myös hyvän olon ja elämänlaadun kohdalla. Kun on perusasiat kunnossa ja on terveyttä vanhuksat voivat hyvin.

Haastattelija

Mikä teijän mielestä on elämänlaatua?

Vanhus 11

Suop olla kotona ei tarvi lähtee minnekkää. Vapaus, se on laatua että on vapaus mennä ja tulla ja nauttia siitä elämästä, kukkaa sitä ei sitä vappautta pysty toiselta ottamaan pois.

Vanhus 6 nainen

Elämänlaatu, semmonen rauhallinen, tasanen elämänlaatu, tapahtumaköyhä.

Vanhuksille elämänlaatu on hyvin pieniä asioita. Vanhusten toiveet ovat pieniä ja niille annetaan sellaisia merkityksiä, jotka kertovat rauhasta ja sopusoinnusta. Kenelle se on tapahtumaköyhä elämä tai se, että saa olla paikallaan. Toiselle ovat elämänlaadun kannalta tärkeitä uskonnolliset kysymykset.

Haastattelija

Mikä teiän mielestä on elämänlaatua?

Vanhus 7, mies

Semmosta et joku porukka veisais jonkun virren ni se ois kyllä aika mukava.

Elämänlaatua lisääisi siis esimerkiksi se, että joku ”veisais jonkun virren” tai olisi joku, jonka kanssa voisi keskustella uskonasioista ja muista vanhuksille tärkeistä asioista. Vanhukset ovat sosiaalisia, eläneet yhteisön jäsenenä koko ikänsä, ja siksi he kaipaavat yhä keskustelukumppania. Yksin asuminen yhden hengen huoneessa tuo mukanaan yksinäisyyttä, vaikka toisaalta onkin vanhuksille viihtyisyyttä lisäävä tekijä - ei tarvitse jakaa lähintä elinpiiriään täysin vieraan ihmisen kanssa. Tähän seikkaan on kiinnittänyt huomiota myös Liikanen (2003, 91.). Vanhainkodin tilojen suunnittelussa tulisi ottaa huomioon sosiaaliset tarpeet. Pankarannassa hoivaosastoilla yhteisiä tiloja on käytävien päissä sekä sisääntuloaulassa. Molemmat ovat melko kaukana useimmista potilashuoneista. Sinne lähteäkseen täytyy olla jokin syy. Tilanne on toinen uusimmissa osissa dementiaosastoilla. Siellä oleskelutila on rakennettu ruokailutilan yhteyteen, keskelle käytävää osaston sydämeen, minne jokaisen on helppo tulla.

Haastattelija

Lisääkö ihmiset ympärillä hyvää oloa?

Vanhus 13, nainen

Ystävät on tärkeä asia, täytyy ystäviä olla, jotta saa nauraa ja kertoa hyviä juttuja.

Haastattelija

Mitkä asiat vaikuttaa siihen, että on hyvä olo?

Vanhus 11, mies

Se vaa on sitä ku kanssaihmiset ymmärtää, se vaikuttaa aika paljo, sanotaa että ku tulloo vaivaseks ja sit jos on semmosta väkkee ympärillä, että sattuu sanomaa vähä poikkipuolimaisia sanoja, se aika paljo vaikuttaa, että männöö hyvä olo pois.

Haastattelija

Onko muita semmosia asioita, jotka vaikuttaa hyvään oloon?

Vanhus

Sehä se on tuo perhe-elämä.

Hyvästä olostu puhuessaan vanhukset näyttävät tyytyväisiltä ja onnellisilta. Sosiaaliset tarpeet tyydyttyvät läheisten läsnäololla ja hauskoilla jutuilla. Huumoria tarvitaan myös vanhainkodissa. Ystävät ja heidän kanssaan vietetty aika on vanhuksille tärkeää. Se tuottaa sekä hyvää oloa että

parantaa elämänlaatua. Lea Rissasen (1999) tutkimuksessa kävi ilmi myöskin se, että miehet kaipaavat hyväksyntää tekemiselleen ja olemiselleen, kuten edellä vanhus kertoi, ettei haluaisi poikkipuolimaisia sanoja, mutta ymmärrystä kyllä. Toinen tulos, joka Rissasella tuli esiin, oli perheen merkitys niin miehille kuin naisillekin. Perhe-elämä ja se, että lapset käyvät katsomassa ja voivat hyvin, ovat vanhuksille tärkeitä asioita.

Vanhusten kertomuksissa kuultaa huoli siitä, että on jäänyt yksin, kun ystävät ovat kuolleet. Toinen huolenaihe kuultaa pelonomaisena siitä, että omaiset hylkäävät heidät vanhainkotiin, eivät pidä yhteyttä yhtä usein kuin ennen. Yksinäisyys on vanhuksille rasite, taakka ja elämänlaatua heikentävä tekijä. Yksinäisyydellä on nähty olevan yhteys terveyspalvelujen käytön lisääntymiseen, laitoshoidon tarpeeseen, kognitiivisten toimintojen heikkenemiseen sekä lisääntyneeseen kuolleisuuteen. (Blomqvist, Hovila 2005, 18.) Vanhainkodissa yksinäisyys ilmenee vanhusten puheissa suoranaisena yksinäisyyden ilmauksena sekä epäsuorasti kipujen ja vaivojen korostuneena esille tuomisena.

Haastattelija

Onko teillä yksinäistä?

Vanhus 7, mies

No sitähan se on, no sitähan se on, koko päivät tuos yksinäistä yksinään on, joo.

Haastattelija

Mitkä teidän mielestä on elämänlaatua, tärkeitä asioita?

Vanhus 13, nainen

Terveys ja vaihtelu jos joutuu sänkypotilaaks.

Haastattelija

Mitkä asiat hyvään olloon vaikuttaa?

Vanhus 4, nainen

No on tällanen paikka missä saa olla, ku silloin ku mieheni kuoli ni jou'uin tänne ku ei oo lapsia.

Joku vanhuksista tuo myös epäsuorasti esiin yksinäisyytensä kieltämällä tunteensa ja kaipuunsa. Puolison menetys on monelle vanhukselle suuri yksittäinen elämänlaatua ja hyvää oloa heikentävä tekijä. Kun vuosikymmenten aikana yhteen kasvaneet joutuvat erilleen, elämästä katoaa eräänlainen ydin, suola, jonka yhdessäolo on antanut. Marjatta Parkkila (2000, 28-30) on tutkinut laitoshoidossa olevan vanhuksen yksinäisyyttä ja toteaa, että emotionaalinen yksinäisyys ilmenee pahana olona, ikävän tunteena ja elämän merkityksettömyyden kokemisena. Vanhuksen tunnetason tarpeet eivät tule huomioitua. Tutkimuksen mukaan vanhukset kokivat itsensä tarpeettomiksi ja hylätyiksi. Heidät oli unohdettu sairaalaan. Vanhus saattaa kieltää tarpeensa ja puhuu kielteisesti itsestään, mikä kertoo juuri tällaisesta yksinäisyydestä ja hylätyksi tulemisen tunteesta. Hyvää oloa ei tunneta missään tilanteessa, koska vanhus ei koe ansaitsevansa sitä. Vanhuksen identiteetin kehittyminen ei ole saanut tukea niiltä läheisiltä ihmisiltä, jotka ovat pitkän ajanjakson ajan kuuluneet hänen elämäänsä sekä tukeneet häntä elämällä rinnalla.

6.4 HYVÄÄ OLOA KULTTUURISTA, LUONNOSTA JA USKONNOSTA

Haastattelija

Minkä verran kulttuuri vaikuttaa hyvään oloon?

Vanhus 9, nainen

Se, mikä katsotaan kulttuuriksi, kyllä se hyvä kulttuuri aina on paikallaa, meikäläisen luontoon ei kaikki, mikä vähänkin kulttuurin nimellä menee.

Haastattelija

Määritetään konsertit, teatteri, ooppera

Vanhus

No se on se, jos kunnollista tehdään, niin

Haastattelija

Mikä vaikutus siihen hyvään oloon on kulttuurilla?

Vanhus 6, nainen

Kulttuurilla?

Haastattelija

näytelmillä tai konserteilla, musiikilla

Vanhus

Kyllä sillä on oma vaikutuksensa että joskus on semmostakin, hyvää konserttia.

Haastattelija

Mikä teidän mielestä vaikuttaa hyvään oloon?

Vanhus 8, nainen

Taide on semmonen, on hirveen mukava kattoo missä on taiteilijan jälkeen tauluja ja kaikkee tollasia, että niistä minä pääasiassa tykkään.

Kun päästään keskustelemaan eri taidemuodoista ja niiden hyvää oloa tuottavista vaikutuksista, vanhuksat havaitsevat ne heille tutuiksi ja rakkaiksi. Jokainen on laulanut jossain elämänsä vaiheessa, moni aktiivisesti kuorossa toiset omaksi ilokseen ja ajan kuluksi. Vanhuksat ovat aktiivisen elämänsä aikana osallistuneet myös paljon erilaisiin kulttuuriharrastuksiin. Laadukas kulttuurituote ”on aina paikallaan” ja hyviä konsertteja kaivataan ja niitä on elämän aikana käyty kuuntelemassa. Kuvataide on myös monille vanhuksille hyvää oloa tuottava tekijä. Kauniita tauluja on mukava katsella.

Shusterman (1997, 91-92, 106.) kritisoi korkeataiteen ensisijaistamista. Myös populaaritaiteella on tärkeä merkitys esteettisen kokemuksen syntymisessä. Näin on myös luontokokemuksen laita. Aidon esteettisen mielihyvän positiivinen piirre on se, että miellyttäessään se saa samalla haluamaan lisää tätä mielihyvää. Ei siis ole väliä sillä, onko kyse taidemuodosta, luonnosta vai uskonnollisesta kokemisesta. Tärkeää on kokeminen.

Haastattelija

Mikä merkitys luonnolla on hyvään oloon?

Vanhus 11, mies

Se on se ku kevväälläkkii, se piristää, se piristää.

Luonnossa liikkuminen, sehä o luonnossa olemista metästys ja kalastus, ne on kaikki luonnossa olemista

jatkovasti. Hirviporukassa olin samana päivänäkkii

ne ampu 12 hirvee. ol sitä hirvenlihho - - sinne orten pan

*riippumaan, ku kaheksankii riippu yhtäaekoo, on kuvia siitä,
se ei oo mittää huhua - -*

Haastattelija

Onko luonnossa liikkumisella vaikutusta hyvään oloon?

Vanhus 12, nainen

Kyllä kun iso talo oli, siellä oli nuotat ja järven rannalla oltiin

Haastattelija

Ootteko kalastanu?

Vanhus

Onkinu ja katiskoita, talo ol järven rannalla ni se ei ollu

varsinainen asuintalo - -

Haastattelija

Ootteko tykänny marjastaa?

Vanhus 3, nainen

*Kyllä, ihan lapsesta lähtii, kukkia kerättiin enstii, kieloja ja
orvokkeja, meill ol hyvät paikat, ja käytiin myymässä torilla,
ja sitten marjoja myytiin, kyllä mie oon keränny*

Vanhus 6, nainen

*Ja ulkoilu on ollu kanssa tärkeä että vähäks aikaa on aina
päässy piipahtamaan ulos*

Vahva luontokokemus tuo hyvää oloa. Miehet, jotka ovat ikänsä metsästäneet ja kalastaneet, pitävät luonnossa liikkumista jopa elinehtona. Saalis ei ole ensisijaisen tärkeä, vaikka silläkin on merkitystä. Luonnossa oleminen on sinänsä itseisarvo. Lea Rissanen tutkimuksissa tuli esiin erityisesti miehille hyvän olon kannalta tärkeä luonnossa liikkuminen (Rissanen 1999). Ulkoilun kaipuu kertoo elinikäisestä luonnossa liikkumisesta. Päivittäiseen elämään kuulunut kalastus, metsästys tai marjastus on fyysisen toimintakyvyn heikentymisen myötä on jäänyt. ”Pääsis edes ulos” vanhuksen lausumana kertoo siitä, että vaikka ei enää pysty harrastamaan samoja asioita kuin ennen, jo pelkkä ulkona oleminen saa mielen virkistymään ja muistot entisistä tekemisistä elämään.

Luonnon peilissä näkyy elämän ikuinen kiertokulku, jossa mikään ei toistu aivan samanlaisena kuin ennen, mutta jossa kokonaisuus kiertää samaa ikuista kehäänsä uusien itsensä syntymisen, hedelmällisyyden, luopumisen ja kuoleman kierrossa. (Lindqvist 2002, 235.)

Haastattelija

Mikä merkitys hyvään oloon on uskonnolla?

Vanhus 7

No kyllä mie enemmän oon uskonnon kannalla, tuota mistä miten se nyt otetaan se miun usko – en mie ainakaa mikkään Jumalan kieltäjä en ole kuitenkaan, --lapsena olleet –iltasin käytiin nukkumaan piti olla äidin luona ko äiti kehräs lankaa siin iltasin ko toiset kävi nukkumaan ni – mäntiin siihen rukin luokse ja luettiin siin Isä meidän ja Herran siunaus ja sit vasta saatiin lähtee nukkumaan ja ne on jääneet mieleen jot ne muistetaan aina tässäkin nyt mitkä on jääneet mieleen

Haastattelija

Vaikuttaako uskonto hyvään oloon?

Vanhus 6, nainen

Kyllä kai se vaikuttaa että uskonnon asiat on kunnossa, ettei oo omaatuntoa soimaamassa mikkään erikoinen asia, et tunto on puhdas.

Haastattelija

Mitkä on semmosia päivän kohokohtia?

Vanhus 1

Toi nyt on semmonen kun täällä aina joka torstai käy aina joku puhuja, joskus on pappi

Uskonto on osa kulttuuriperintöä. Rukous, virsilaulu ja vakaumuksellinen elämäntapa ovat kuuluneet monen vanhuksen jokapäiväiseen elämään lapsuudesta alkaen. Torstaisin vanhainkodissa järjestetään viikkohartaus, joka on useille viikon kohokohta. Haastatteluista käy ilmi, että moni kaipaa keskustelukumppania, jonka kanssa voisi puhua uskonasioista ja laulaa virsiä. Yksistään

viikoittainen hartaushetki vaikuttaa riittämättömältä vanhusten hengellisiin tarpeisiin nähden. Siihen kulttuuriseen kontekstiin, missä vanhukset ovat eläneet, on kuulunut hiljaisuus ja hiljentyminen sekä uskonnollisuus, joka on ollut läsnä kaikkialla, niin luonnon ja lähimmäisten kunnioittamisessa kuin ihmisten suhteessa materiaaliseen omaisuuteen. Elämän perusedellytykset eivät ole olleet niin itsestään selviä kuin tänä päivänä.

Keskustelu uskonasioista tarvitsee luottamuksellisen suhteen. Puhe kaipuusta kertoo, ettei esimerkiksi omahoitaja ole henkilö, joka täyttäisi tämän tarpeen. Uskonnollinen kotikasvatus on jättänyt syvät jäljet ja iäkkäänä se näyttäytyy voimavarana ja tulevaisuuden toivona kuolemankin jälkeen. Uskonnollisuus, joka nuoruudessa tuntui ehkä liialliselta, onkin vanhuuden tuki ja turva. On yksi joka pitää huolen, Taivaan Isä. Uskonnollisuudesta on tullut voimavara, joka edesauttaa mielenterveyden ja elämän tasapainon saavuttamisessa. Elämäntaipaleen loppupuolella kristinuskon antaa toivoa tulevaisuudesta, vaikkei kuoleman jälkeiseen elämään uskoisikaan. (Heikkinen 2002, 217.)

Hyvää oloa kulttuurista, luonnosta ja uskonnosta. Näille kolmelle tekijälle on yhteistä se, että ne ovat olleet vanhuksille tärkeitä koko heidän elämänsä ajan. Kotikasvatuksessa saadut eväät luonnossa liikkumiseen, luonnon antimien hyödyntämiseen, uskonnollisuuteen ja kulttuuriharrastuksiin ovat kantaneet ja tuoneet esteettisiä kokemuksia arkeen.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

7.1 YHTEISÖLLISYYDEN MERKITYS JA SOSIOKULTTUURINEN TOIMINTA

Sosiokulttuurinen toiminta parantaa elämänlaatua ja lisää hyvää oloa. Toiminnan lähtökohtana ovat olleet sosiaalipedagogiset tavoitteet, kulttuurinen demokratia sekä osallistuminen ja sosiaalisen luovuuden liike, joka pohjautuu ranskalaisen sosiologian maailmansotien ja natsimiehityksen jälkeiseen kriisiin. Suuntaus on levinnyt hiljakseen ympäri maailmaa. Parhaiten se on toteutunut anglosaksisissa maissa, joissa sosiokulttuurinen innostaminen on johtanut yhteisöjen ja yhteisötaiteen sekä sosiaalipedagogisten menetelmien kehittymiseen. Puhutaan kulttuurisesta demokratisaatiosta, missä innostajat toimivat välittäjinä kansan ja taiteen välillä. Kulttuurinen

demokratia on ihmisten omaa osallistumista ja mahdollisuuksia tuottaa taidetta. (Liikanen 2003, 49-50.) Toiminnan ensisijaisena tavoitteena ei ole taiteen tekeminen, vaan yhteisöllinen toiminta.

Sosiokulttuurisessa innostamisessa jokainen ihminen nähdään kykeneväisenä dialogiin ja päätöksentekoon sekä muuttamaan sitä yhteiskuntaa, jossa elää. Ihmisen taustalla, ihonvärillä, iällä tai sukupuolella ei ole merkitystä, koska jokaisella on itsessään potentiaalista voimaa toimia ja muuttaa elämää ja ympäristöä, kun siihen vaan saa oikeanlaista kannustusta, motivointia ja herkistämistä. Herkistäminen tarkoittaa yksilölle merkittävien ja arvokkaiden asioiden esiin tuomista. Yksi merkittävä herkistämisen keino on taide. Esteettisen elämyksen kokeminen saa yksilön heräämään ja näkemään ympäristönsä uudella tavalla. Vuorovaikutus on yksi sosiaalisen kasvun peruspilari. Osallistumalla yhteisön toimintaan voi vaikuttaa sekä omaan että koko yhteisön elämänlaatuun. (Kurki 2005.) Jussi Huttunen puhuu koetusta terveydestä ja painottaa yhteisön merkitystä sosiokulttuurisessa mielessä. Terveys ja hyvinvointi koetaan suhteessa elinympäristöön. (Huttusen haastattelu KOE! lehdessä 1/ 2004.)

Britanniassa on pitkä perinne yhteisötaiteen tekemisestä. Francois Matarasso johti vuosina 1995-1997 sosiokulttuurista projektia nimeltä COMEDIA, joka käsitteli taiteen ja kulttuurin sosiaalisia vaikutuksia. Projektin tavoitteena oli saada aikaan sosiaalista koheesiota ja ehkäistä syrjäytymistä. Projektin yhteydessä toteutettiin useita yhteisötaideprojekteja. Projektin pohjalta syntyi teos *Use or Ornament? The Social Impact of Participation in the Arts*. Teoksen pohjalta on syntynyt keskustelua projektin vaikutuksista Britannian kulttuuripolitiikkaan. Kansallisella tasolla projekti on ollut merkittävä ainakin kolmesta syystä: ensiksikin osallistumisen taide- ja kulttuuritapahtumiin on havaittu lisäävän sosiaalista koheesiota tuomalla ihmisiä yhteen. Se lisää monikulttuurisuuden ymmärtämistä, vähentää rikollisuuden pelkoa ja luo turvallisuutta asuinyhteisöihin. Toiseksi se edistää asukasyhteisöjen toimintaa ja vähentää yhteisöllisen kontrolloinnin pelkoa. Kolmanneksi aktiivinen osallistuminen vaikuttaa positiivisesti paikalliseen imagoon ja identiteettiin tuomalla esiin paikallisen kulttuurin erityispiirteitä ja traditioita pudottamalla rajaa marginaaliryhmiin ja muuttamalla asennetta paikallisia päättäjiä kohtaan. Matarasson mukaan taideprojektit ovat merkittäviä komponentteja menestyksekkäälle sosiaalipolitiikalle, koska ne ovat joustavia, vastuullisia ja tehokkaita tapoja käsitellä yhteisöllisiä ongelmia. (M.Sharon Jeanotte 2003, 41.)

Paola Merli (2002, 108-117) kritisoi Matarasson tutkimusta. Taideaktiiviteetteihin osallistumisen sosiaaliset vaikutukset eivät ole niin suoria, kuin Matarasso tutkimuksessaan väittää. Ensiksi Merli puuttui tutkimuksen sisäiseen validiteetin, joka oli kyseenalainen koska tutkimustulokset eivät

tukeneet hypoteeseja. Vastaajalla oli tutkimuksen validiuden kannalta liian suuri vapaus vastata kysymyksiin subjektiivisesti jolloin kokonaisuuden hahmottaminen oli mahdoton. Taideaktiviteetteihin osallistuminen saattoi tuottaa vastaajalle hyvää oloa tai kokemusta paremmasta tai terveemmästä olost, mutta lähtötilannetta ei oltu arvioitu. Myöskään vastaajan kulttuuritaustan merkitystä vastauksiin ei oltu otettu huomioon. Tutkimuksessa ei ollut kontrolliryhmää eikä taideaktiviteetteihin osallistumisessa oltu mitattu pitkäaikaisia vaikutuksia tai jälkiarviointia. Toiseksi tutkimus ulkoinen validiteetti oli puutteellinen. Tuloksia ei voi legitimoida eikä yleistää, koska otos ei ollut edustava laajemman populaation eikä kaikkien taideaktiviteetteihin osallistuneiden keskuudessa. Matarasso ei ole perustellut mukana olevia taidelajeja, miksi juuri ne kyseiset ovat parempia kuin muut. Merli kritisoi myös Matarasson filosofista politiikan tekoa. Kitaran soitto syrjäytyneille nuorille tai työttömille ei tee slummista ihmemaata. Jos kohderyhmä ei ole vastaanottavainen tai heidän perustarpeensa ei tule tyydytettyä, syrjäytymisen ehkäisy taiteen avulla ei onnistu. Matarasson näkemys on Merlin mukaan liian idealistinen voidakseen toteutua ja toimia. Tekemisen ja kohteena olevan ryhmän laatu ovat tekijöitä, joiden kartoittaminen ja soveltaminen on tehtävä ensin ennen kuin voidaan puhua sosiokulttuurisen toiminnan merkityksestä.

7.2 KULTTUURIPOLITIIKKA TERVEYDEN EDISTÄJÄNÄ

Britanniassa Arts Council on määrännyt, että yksi prosentti rakennusten kustannuksista on käytettävä ympäristön viihtyisyyteen ja taiteeseen. Britanniassa ollaankin suuri askel edellä suomalaista hoitokulttuuria. Lienee tarpeetonta sanoa, että terveydenhuollon parissa olevat ihmiset haluavat jo laadukkaampaa taidetta sairaaloihin. Tähän asti taide on ollut enemmän applikaatiota. Kuten muuallakin, myös Britanniassa ongelmana on ollut rahoitus. Lahjoituksena saatu taide on ollut enemmänkin lahjoittajien ylpeys, joka ei välttämättä ole oikein sopinut sijoituspaikkaansa. Britanniassa ollaan jo siis niin pitkällä, että keskustellaan taiteen laadusta ja merkityksestä pelkän taiteen olemassaolon oikeutuksen sijaan. Toisaalla tarvitaan rauhoittavaa taidetta, toisaalla stimuloivaa. Se voi olla jopa provosoivaa, jotta käyttäjät eivät jää passiivisiksi.

Taiteen tarkoitus ei ole korostaa arkkitehtuuria, vaan taide itsessään on tärkeää. Tärkeää on myös se, että taide herättää ajatuksia, eikä se ole vain loppukaneetti tai marginaali. (Parker 1996) Myös Dr Hugh Baron, British Health Care Arts'n perustaja pitää potilaitten tekemää taidetta erityisen

tärkeänä. Hänen näkemyksensä mukaan kuvat ovat tärkeämpiä kuin taide. Koko taiteen elitistisyys on hänen mielestään turhaa. Susan Loppert, joka toimii taiteen tuottajana Chelsea and Westminster Hospital'ssa puhuu taiteen välttämättömyydestä. Hänen mukaansa taiteen tärkein tehtävä on viedä ajatukset pois siitä prosessista, jota potilas on juuri käymässä läpi. Hän pitää tärkeänä yleisön kouluttamista. Taiteesta pitää osata nauttia, vaikei se aina olisikaan pelkästään mukavaa. (Parker 1997)

Chelsea ja Westminster Hospitalissa on tehty laaja tutkimus, jossa arvioitiin potilaiden, henkilökunnan ja vierailijoiden kokemuksia visuaalisesta ja esittävästä taiteesta. Tutkimus osoitti, että kaksi kolmasosaa potilaista, henkilökunnasta ja vierailijoista koki esittävän taiteen helpottavan merkittävästi huolia ja sairauksien kokemista sekä vähentävän stressiä ja lisäävän hyvää oloa. (Staricoff, Rosalia Lelchuk 2001)

7.3 KULTTUURITOIMINNAN MERKITYS VANHAINKODISSA

Taiteen ja kulttuurin tehtävä hoitolaitoksissa on tuottaa asukkaille hyvää oloa. Taide herättää uusia ajatuksia ja toisaalta vie ajatukset pois sairaudesta ja siitä tilanteesta, mitä parhaillaan käy läpi. Taide katkaisee arjen ja elävöittää. Toisaalta taide saa muistot elämään ja palauttaa nuoruuden muistoja ja tunnelmia mieliin. Eri taidemuodot ovat vuosien saatossa saaneet arkisen asun, taidetta ja kulttuuria on harrastettu aina. Merkittävimmäksi kulttuurimuodoksi vanhusten kohdalla nousivat käsityöt. Käsityötä on tehty eri tarpeita varten. Kaikessa tekemisessä on kiinnitetty huomiota tuloksen kauneuteen, estetiikkaan. Sepän takoma esine on saanut sopusuhtaisen ja kauniin ulkomuodon. Kauneus ja hyvä lopputulos ovat vanhuksille tärkeitä asioita, jotka ilmenevät monin eri tavoin. Kun vanhus mainitsee viihtyvyyttä lisääväksi tekijäksi sen, ettei tarvitse elää liassa, on sekin yksi ilmaus kauneuden ja sopusoinnun tarpeesta ja niiden hyvää oloa tuottavasta vaikutuksesta.

Kuten edellä on käynyt ilmi, muiden muassa Shusterman kritisoi korkeataiteen ensisijaisuutta. Yhdyn tähän näkemykseen vanhusten kohdalla siten, että esteettinen elämys voi olla lähes mitä tahansa, mikä tuottaa hyvää oloa. Vanhukset kaipaavat ulos ja nauttivat kesäisin puutarhasta ja pihan kauneudesta, kukista ja luonnosta. Siksi moni vanhus on halunnut oman huoneensa ikkunalaudalle kukkia. Esteettisen elämyksen voi tuottaa myös uskonnollinen hartaus,

kuuloaistimuksen tuoma kauneus tai mikä tahansa muu lukuelämys. Elämme visuaalisessa maailmassa ja näköaistia on yleisesti pidetty tärkeimpänä aistina. Juhani Pallasmaa (2003) kritisoi näköaistimuksen ylivaltaa, sillä se romuttaa muiden aistien merkityksen. Ihmiskunnan vanhin aisti on tunto, kosketus. Kosketusaistimuksen katoaminen näkyy ihmisen hyvinvoinnissa, sillä kosketusaistimus liittyy kaikki muut aistimukset yhteen. Taiteen ja esteettisen elämyksen kokemiseen tarvitaan kaikkia aisteja.

Taiteen laatuun olisi kiinnitettävä huomiota. Sairaaloissa ja hoitolaitoksissa olevat potilaat ja asukkaat elävät laitokseen sijoitetun tai lahjoitetun taiteen keskellä. Ei siis ole yhdentekevää, millaisia taideteoksia, millaista musiikkia, teatteria tai elokuvia laitoksessa esitetään. Vanhusten kohdalla aikalaisuudella on suuri merkitys. Pankarannan vanhainkodissa vierailut Annikki Tähti sai vanhuksia elämään ja irrottamaan ajatuksensa tästä päivästä, toisin kuin radiosta tai levysoitimesta soitettu nykymusiikki, oli se sitten iskelmä tai muuta tämän päivän musiikkia. Virsikirjastakin tutumpi versio on vuoden 1938 laitos kuin nykyinen vuonna 1986 hyväksytty laitos. Tätä näkemystä tukevat myös Arts in Hospital –hankkeen perustajat, Langer ja Böttcher, jotka havaitsivat tutkimuksessaan, että hoitajien ja laitosten asukkaiden taidevalinnat poikkesivat yleisistä arvostuksista. Potilaiden mielestä hoitolaitokseen sopiva taide oli sellaista, jonka he kokivat mielihyvää tuottavina ja tyynnyttävänä. Myös ajatuksia, assosiaatioita ja fantasioita herättävät työt koettiin mieluisina. (Liikanen 2003, 14-15.)

Hoitolaitoksessa tulisi kiinnittää huomiota erityisesti asukkaiden mieltymyksiin ja makutottumuksiin. Asukkaiden mielipiteiden kartoitus ennen toiminnan suunnittelua on ensiarvoisen tärkeää. Tähän perustuu myös sosiokulttuurinen toiminta. Tärkeää on tietää kenelle tehdään ja miksi, eikä tehdä vain tekemisen vuoksi. (Kurki 2001, 150.) Sosiokulttuurisen toiminnan lähtökohtana on innostaa toimimaan yhdessä ja toiminnan kautta pyrkiä elävöittämään yhteisöä. Parhaimmillaan vanhainkodissa toteutettu kulttuuritoiminta elävöittää ja edistää vanhusten kotiutumista. Pelkkä laitostuminen ei riitä. Vanhusten elämänlaadun kannalta on hyvin tärkeää, että he saavat kokea elämänsä mielekkääksi. Viriketoiminnaksi ei riitä askartelu ja puuhastelu. Toiminnan mielekkyys on tärkeä arvo.

*Voimmeko ajatella maailmaa ilman taidetta ja esteettistä?
Voimme toki, mutta se maailma on autio.
Siinä maailmassa hapuilee eksynyt kulkija,
joka ei ymmärrä mistä on ja minne on menossa.
Siihen maailmaan ei ole piirtynyt jälkiä matkakumppaneista,
ei viitteitä historiasta,
ei kysymyksiä matkan päästä,
ei viittoja virkistäville lähteille.
Se on maailma vailla kertomuksia,
vailla kokemusten jakamista,
vailla uusia näkökulmia.
Maailma vailla mieltä.
(Reijo Kupiainen)*

LÄHTEET

Ahonen, Seija ja Kiuru, Sisko (1989): Vanhainkoti elämisyhteisönä. Lapin korkeakoulun yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 8. Rovaniemi

Allardt, Erik (1976): Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. WSOY. Porvoo.

Elovainio, Päivi (1995): Mieli liukuu ja ruumis astuu vanhuuteen. Vanhusten sopeutumisesta ja toiminnasta vanhainkodissa. Gerontologia 9:3, 203-211.

Eräsaari, Leena (1995): Kohtaamisia byrokratian näyttämöillä. Tammer-Paino Oy. Tampere.

Eskola & Suoranta (1998): Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino. Tampere.

Groger, Lisa (1991): A nursing home can be home. Journal of Aging Studies 9: 2, 137-153.

Heikkinen, Riitta-Liisa (2002): Mielen voimavarat vanhetessa. Artikkeliteoksessa Vanhuuden voimavarat. Eino Heikkinen ja Marjatta Marin toim. Tammi. Helsinki. ss. 207-232.

Hiltunen, Pirkko (1989): Dementiapotilaan hoitoympäristö. Artikkeliteoksessa Ikääntyminen ja vanhusten hoitoyhteisö. Isohanni Matti toim. WSOY. Juva. ss. 161-166.

Huttunen, Jussi (2004): Koetun terveyden merkityksestä. Assi Liikasen kirjoittama haastattelu KOE!-lehdessä 1/2004

Hyypä, Markku T. (2001): Lääkitseekö kulttuuri? Artikkeliteoksessa Suomen Lääkärilehdessä 41/2001 s. 41-93

Hyypä, Markku T. (2002): Elinvoimaa yhteisöstä. Sosiaalinen pääoma ja terveys. PS-kustannus. Keuruu.

Isohanni, Matti (1989): Psykoottisen ja dementin vanhuksen elämysmaailma. Artikkeliteoksessa Ikääntyminen ja vanhusten hoitoyhteisö. Isohanni Matti toim. WSOY. Juva. ss. 167-173.

Isohanni, Matti (1989) a: Vanhusten asuminen kotona ja vanhainkodissa. Artikkeliteoksessa Ikääntyminen ja vanhusten hoitoyhteisö. Isohanni Matti toim. WSOY. Juva. ss. 58-63.

Jyrkämä, Jyrki (1995): Rauhallisesti alas illan lepoon. Tutkimus vanhenemisen sosiaalisuudesta neljässä paikallisyhteisössä. Tampereen yliopisto.

Kangas, Anita (2003): Sosiokulttuurisesta animaatiosta sosiokulttuuriseen innostamiseen. Artikkeliteoksessa Notkea liike. Pirkko-Liisa Ahposen juhlaKirja. Silva Terde toim. Joensuu.

Koivunen, Hannele (1997): Hiljainen tieto. Otava. Helsinki.

Konlaan, Boinkum Benson (2001): Cultural experience and health: The coherence of health and leisure time activities. Umeå University.

Koskinen, Simo & Aalto, Leena & Hakonen, Sinikka & Päivärinta, Eeva (1998): Vanhustyö. Vanhustyön keskusliitto. Gummerus. Jyväskylä.

Kurki, Leena (2000): Sosiokulttuurinen innostaminen. Muutoksen pedagogiikka. Vastapaino. Tampere.

Leijala, Mervi (1997): Taidetoiminta vanhusten hoitolaitoksissa. Kulttuurin ja taiteen merkitys hoidossa. Artikkelitehdessä Gerontologia 3/1997.

Liikanen, Hanna-Liisa (2003): Taide kohtaa elämän. Arts in Hospital-hanke ja kulttuuritoiminta itäsuomalaisen hoitoyksiköiden arjessa ja juhlassa. Suomen Mielenterveysseura. Otava. Keuruu

Lindqvist, Martti (2002): Vanheneminen, etiikka ja elämänarvot. Artikkeliteoksessa Vanhuden voimavarat. Eino Heikkinen ja Marjatta Marin toim. Tammi. Helsinki. ss.233- 261.

Marin, Marjatta (2002): Yhteiskunta ja hyvä vanheneminen: Lähestymistapoja hyvän vanhenemisen yhteiskunnallisiin ehtoihin. Artikkele teoksessa Vanhuuden voimavarat. Eino Heikkinen ja Marjatta Marin toim. Tammi. Helsinki. ss. 89- 118.

Merli, Paola (2002): Evaluating the social impact of participation in arts activities. A critical review of Francois Matarasso´s Use or Ornament? Artikkele lehdessä International Journal of Cultural Policy. Vol. 8 (1). ss. 107-118.

Pallasmaa, Juhani (1995): Ihmisen paikka – aika, muisti ja hiljaisuus arkkitehtuurikokemuksessa. Artikkele teoksessa Ympäristö arkkitehtuuri estetiikka. Haapala Arto, Honkanen Martti, Rantala Veikko toim. Yliopistopaino. Helsinki. ss.178-194.

Parker James (1996): Hospital Art Works. Artikkele julkaisussa Journal of Healthcare Design & Deveopment Nov 1996 no 10 p. 27

Parker James (1997): “Pictures of health” Artikkele julkaisussa The Journal for Healthcare Design & Development; Nov 97 : Issue 10, p.8

Parkkila, Marjatta & Routasalo, Pirkko & Välimäki, Maritta (2000): Kuvaileva tutkimus pitkäaikaisessa laitoshoidossa olevan potilaan yksinäisyydestä. Artikkele Hoitotiede-lehdessä 1/2000 vol.12. ss.26-35

Pösö, Tarja (1993): Kolme koulukotia. Tutkimus tyttöjen ja poikien poikkeavuuden määrittelykäytännöistä koulukotihoidossa. Tammer- Paino Oy. Tampere

Ruoppila, Isto (2002): Psyykkisen toimintakyvyn tukeminen. Artikkele teoksessa Vanhuuden voimavarat. Eino Heikkinen ja Marjatta Marin toim. Tammi. Helsinki. ss. 119- 152.

Ryhänen, Sinikka M ja Vaittinen, Pirjo R (1995): Vanhuksen koti laitoksessa. Stakes, aiheita 14

Shusterman, Richard (1997): Taide, elämä ja estetiikka. Pragmatistinen filosofia ja estetiikka. Gaudeamus. Tampere.

Staricoff, Rosalia Lelchuk (2001): "A study of the effects of the visual and performing arts in healthcare" The Journal for Healthcare Design & Development; Jun 2001, vol 32, iss 6 p25

Tedre, Silva (1999) : Hoivan sanattomat sopimukset. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja. Joensuu.

Vaaramaa, Marja & Kainulainen, Sakari & Perälä, Marja-Leena & Sinervo, Timo (1999): Vanhusten laitoshoidon tila. Voimavarat, henkilöstö hyvinvointi ja hoidon laatu. Aiheita 46/1999. Stakes.

Viljaranta, Liisa (1991): Vanhainkotielämä yksilölliseksi. Työntekijät arjen vaihtoehtoja etsimässä. Sosiaaliturvan keskusliitto. Forssan kirjapaino. Forssa.

Vilkko, Anni (2000): Riittävästi koti. Janus 8:3, 213-230.

INTERNET- LÄHTEET

Ahto, Merja (1999): Sepelvaltimotauti ja elämänlaatu iäkkäillä. Sepelvaltimotaudin vallitsevuus, ilmenemismuodot ja yhteydet fyysiseen, psyykkiseen, kognitiiviseen ja sosiaaliseen toimintakykyyn. Kansanterveystieteen ja yleislääketieteen laitos, Oulun yliopisto. www.herkules oulu.fi/isbn9514253647/html/c192.html (15.9.2005)

Kurki, Leena: Sosiokulttuurinen innostaminen
www.prohumanum.fi/artikkelit/kurki.html (18.2.2005.)

Lappalainen, Anna-Liisa (2000): Selvitys pitkäaikaispotilaiden hoitotyön laadusta terveyskeskuksen vuodeosastolla Kuopion yliopisto. Koulutus- ja kehittämiskeskus. <http://www.paaskyset.com/pd/stj2/projektit/allap1.htm> (23.8.2005)

Rissanen, Lea (1999): Vanhenevien ihmisten kotona selviytyminen. Yli 65-vuotiaiden terveys, toimintakyky ja sosiaali- ja terveyspalvelujen koettu tarve. Kansanterveystieteen ja yleislääketieteen laitos, Oulun yliopisto.

<http://herkules.oulu.fi/isbn9514254414/html/x224.html#AEN428> (15.9.2005)

JULKAISEMATTOMAT LÄHTEET

Bygren, Lars Olov (2003): Terveyttä kulttuurista-seminaari Espoon Hanasaassa lokakuussa 2003

Konttinen, Esa (2004): Sosiologian historian luentokurssi. Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos.

Sulkava, Raimo (2005): Taiteen ja kulttuurin merkitys eri elämänympäristössä asuvan ikääntyneen ihmisen hyvinvoinnille. Taide ja kulttuuri kannattaa- seminaari Mikkelissä 7.10.2005

LIITE 1

TEEMAHAASTATTELUN RUNKO, HOITAJAT (4 henkilöä)

Mitä merkityksiä kulttuurille ja taiteelle annetaan hoitolaitoksessa.

- onko työyksikössä jotkin asiat muuttuneet Liikasen hankkeen myötä (toimintatapoja työilmapiiriä, johtamistapaa)

- miten viriketoiminta vaikutti omaan työhön
 - o toiko toiminta lisää sisältöä
- onko toiminta lisännyt yhteisöllisyyttä
 - o onko ilmapiirissä tapahtunut muutoksia
 - o onko luottamus työtovereihin lisääntynyt
 - o onko työskentelytavoissa tapahtunut muutoksia
 - o onko yhteinen toiminnan suunnittelu lisääntynyt
 - o onko toimintaan tullut lisää luovuutta
- miten toiminta vaikutti päivärytmiin
 - o olivatko vaikutukset päivärytmin kannalta positiivista vai negatiivista?
 - miksi
- onko vanhusten elämänlaadussa tapahtunut muutosta
- lisäkö viriketoiminta hyvää oloa/ tyytyväisyyttä
- onko projekti muuttanut käsitystäsi vanhusten hyvästä hoidosta/tarpeista /elämänlaadusta
- oletko huomannut muutoksia omassa suhtautumisessasi vanhuksiin
- miten luovuus näkyy vanhusten elämässä

KULTTUURITOIMINNAN MERKITYKSESTÄ

- onko jokin projektin aikainen tapahtuma, käytäntö jäänyt pysyväksi
- mitä vaikutuksia vanhuksissa oli nähtävissä
- osallistuivatko vanhukset mielellään toimintaan
 - o miksi joku kieltäytyi osallistumasta
- mitä odotuksia vanhuksilla oli toiminnan suhteen
 - o täyttyivätkö odotukset?
- oliko toiminnassa vanhusten kannalta nähtävissä negatiivisia piirteitä?

- oliko jokin tapahtuma erityisen mieleenpainuva
 - o olisiko sitä mahdollisuus jatkaa/ herättää uudelleen henkiin
- onko henkilökunnan suhtautumisessa tapahtumien järjestämiseen tapahtunut muutoksia
 - o onko motivaatioita
 - o onko esteitä toiminnan järjestämiselle
- onko virkistystoiminnan arvostuksessa tapahtunut muutoksia
- mikä merkitys luovuudella on hoitotyössä

JATKUVAN TOIMINNAN ORGANISOINTI

Jotta viriketoiminta osastollanne olisi jatkuvaa

- mitä mahdollisuuksia näet toiminnan organisoinnissa
- miten näet organisoinnin mahdolliseksi
- miten se voitaisiin taloudellisesti hoitaa
- miten resurssi sinne saataisiin
- Jos toimintaa tarjoaa ulkopuolinen yritys, niin millä ehdoilla sellainen voitaisiin ottaa vastaan
- olisiko yhteistyö eri laitosten kesken mahdollista

LIITE 2

TEEMAHAASTATTELUN RUNKO, VANHUKSET (15 henkilöä)

YKSIKKÖ HOITOPAIKKANA

- Miten koette elämänne vanhainkodissa
- Oletteko tyytyväinen elämäänne täällä
- Millainen kuntonne on
- Millainen mielialanne on
- voitteko itse vaikuttaa päivärytmiin
- mitkä tapahtumat ovat tärkeitä päivän aikana
- koetteko itsenne yksinäiseksi
- käykö teillä vieraita
- otatteko itse yhteyttä hoitokodin ulkopuolelle
- oletteko tekemisissä muiden asukkaiden kanssa
- onko teillä ystäviä täällä
- onko henkilökunta mukavaa
- luotatteko heidän ammattitaitoonsa
- miten pärjätte, tarvitsetteko paljon apua
- tunnetteko olonne turvalliseksi
- mikä on mielestänne elämänlaatua ja hyvinvointia

KULTTUURITOIMINNAN MERKITYKSESTÄ

- mitkä asiat ovat teille tärkeitä
- onko teillä mahdollisuus toteuttaa näitä asioita täällä asuessanne
- mikä merkitys
 - o kulttuuritoiminnalla
 - o harrastuksilla
 - o uskonnolla
 - o arkisilla askareilla on teille
- onko talon puolesta tapahtumia, joihin osallistutte

- onko jotain jäänyt erityisesti mieleen
- mitä kulttuuri on mielestänne
- kuinka vietätte normaalisti päivänne
- käyttekö mielellänne teatterissa, konserteissa, kirkossa
- jos esteitä, mitä ne ovat
- mitä haluaisitte lisää arkipäivään, kaipaatteko kovasti jotakin

TAUSTATEKIJÖITÄ

- oletteko harrastanut jotakin taide- tai kulttuuritoimintaa
 - o kirjallisuus, kuvataide, musiikki, kuoro, näytelmä, lausunta, kansanperinne, martat
- pidittekö näistä aineista nuorena
- oliko teillä aikuisiässä jokin tärkeä harrastus tai osallistuitteko johonkin toimintaan
- oliko lapsuudenkodissanne taidetta tai kulttuuria
- oletteko itse hankkinut itsellenne taidetta, kirjoja tms.
- seuraatteko lehtien kulttuurisivuja tai television kulttuuriohjelmiä
- teettekö mielellänne käsitöitä